

**Széchenyi István Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék**

Tézisek

***Menyhárt Ádám:
A tévedés a szerződések körében
c. doktori értekezéshez***

Témavezető:

Dr. Lenkovics Barnabás CSc.
tanszékvezető,
egyetemi tanár

Győr
2012

TARTALOM

I. A KUTATÁS TÁRGYA, CÉLJA ÉS A KITŰZÖTT KUTATÁSI FELADAT	3
1. A kutatás tárgya, célja	3
2. A kitűzött kutatási feladat	4
II. AZ ÉRTEKEZÉS SZERKEZETI EGYSÉGEI ÉS FONTOSABB MEGÁLLAPÍTÁSAI, VALAMINT AZ ALKALMAZOTT KUTATÁSI MÓDSZEREK	7
1. Az értekezés szerkezeti egységei és fontosabb megállapításai	7
2. Az alkalmazott kutatási módszerek	21
III. AZ ÉRTEKEZÉS TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEINEK ÖSSZEGZÉSE ÉS AZOK ALKALMAZHATÓSÁGA	23
1. Az értekezés tudományos eredményeinek összegzése	23
2. Az értekezés tudományos eredményeinek alkalmazhatósága	36
IV. A SZERZŐ PUBLIKÁCIÓI A KUTATÁS TÁRGYÁBAN	41

I. A KUTATÁS TÁRGYA, CÉLJA ÉS A KITŰZÖTT KUTATÁSI FELADAT

1. A kutatás tárgya, célja

A doktori értekezés tárgya a tévedésnek a szerződések körében való vizsgálata. Ebben a témában magyar nyelven összefoglaló tudományos mű, monográfia – mindeztidáig – nem született, bár egyes szerzők¹ – kisebb-nagyobb részletességgel – érintették és tárgyalták már e témát.

A szerződéses tévedésnek ilyen részletességgel való feldolgozását és az ide vonatkozó külföldi jogrendszerek ilyen alapossgal történő bemutatását magyar nyelven mindeztidáig egyetlen tudományos munka sem kísérelte meg.

Pontosan a hiánypótló jelleg miatt volt szükség egy átfogó és alapos, a témát részleteiben leíró törzsanyag kidolgozására és a dolgozat elején feltett kérdésekből a tudományos végkövetkeztetések levonására.

A disszertáció csak és kizárólag a szerződéses tévedéssel foglalkozik, így nem tárgya annak az egyoldalú jognyilatkozatok tévedés miatti megtámadhatósága, a tévedés öröklési jogi kérdései (a végrendelet érvénytelensége), nem tartalmazza a tágabb értelemben vett civilisztika egyéb jogterületeinek tévedési szabályait (családi jog: a házasság érvénytelensége; társasági jog: a társasági szerződés érvénytelensége; munkajog: a munkaszerződés érvénytelensége).

A kutatás célja az volt, hogy átfogó képet nyújtson a szerződéses tévedés történeti kialakulásáról, a rá vonatkozó elméletek fejlődéséről és a különféle jogrendszereknek a témát érintő jelenlegi hatályos szabályozásáról.

A kutatómunkának nem pusztán és nem mechanikusan csak annyi volt a célja, hogy bemutassa az egyes jogrendszereknek a témát érintő eltérő megoldásait, hanem mélyebb tudományos következtetéseket és összefüggéseket is fel kívánt tárni.

Ebből a célból az értekezés az alábbi kérdéseket fogalmazta meg:

- Mi minősül az egyes jogrendszerek szerint tévedésnek és az mikor tekintendő lényegesnek?

¹ Vö.: MENYHÁRD ATTILA: *A szerződés akarathibák miatti érvénytelensége*, Budapest, 1997.
WEISS EMILIA: *A szerződés érvénytelensége a polgári jogban*, Budapest, 1968.

Itt tulajdonképpen arra a kérdésre kíván a dolgozat válaszolni, hogy az egyes jogrendszerek mennyiben tartják megengedhetőnek a tévedésre való hivatkozás lehetőségét, illetve ha ezt megengedik, akkor milyen feltételekkel lehet ezt megtenni?

- Szükséges-e a tévedés lényegességén felül az, hogy a tévedést a másik fél okozza vagy legalább arról tudjon?

Ennek a kérdésnek azért van relevanciája, mert mind a jogalkotónak, mind pedig a jogalkalmazónak mérlegelnie kell, hogy a tévedésre való hivatkozás esetén milyen elveket és mely érdekeket vesz figyelembe. Az akarat elv maradéktalan figyelembe vétele esetén sérelmet szenvedne a *pacta sunt servanda* és a forgalom biztonságának elve, a nyilatkozási elv automatikus alkalmazásával viszont a méltányosság, igazságosság, illetve a szerződési szabadság elve szenvedne csorbát. Éppen ezért mind a jogalkotónak, mind a jogalkalmazónak láviroznia kell a fenti elvek között és meg kell találnia azt a legcélravezetőbb és legméltányosabb megoldást, amellyel sem az egyéni érdekek, sem pedig a fent említett polgári jogi alapelvek nem szenvednek sérelmet.

- A tévedés eredményeképpen a szerződés létre sem jön, vagy létrejön ugyan, de érvénytelen?

A római jogtól kezdődően egyértelmű a nagy jogrendszerek számára, hogy ha a felek között nincs *consensus ad idem*, akkor szerződés egyáltalán nem is jön létre közöttük. Ez a kérdés azt hivatott vizsgálni, hogy vajon az egyes jogrendszerek hogyan viszonyulnak ehhez a nem csak dogmatikai problémához.

- Mi a tévedés és a felróhatóság kapcsolata, másképpen fogalmazva, feltétlenül szükséges-e, hogy a tévedés a tévedő fél számára vétlen, menthető legyen?

A „*nemo suam turpitudinem allegans auditur*”-elv axiómájából következően általában véve meg nem engedett, hogy a tévedő felet vétkesség, felróhatóság terhelje saját tévedése kapcsán. Azonban itt is mérlegelni kell több szempontot, nevezetesen azt, hogy vajon a másik félnek is felróható-e a tévedés kialakulása, illetve hogy milyen típusú ügyletről van szó. Ha a másik szerződő fél ugyanis szintén hibázott és felelőssé tehető a tévedés létrejöttében, illetve igazolható, hogy tudott a fél tévedéséről, de arról neki nem szólt, továbbá, ha esetlegesen ingyenes ügyletről van szó, akkor súlyosan méltánytalan lenne a tévedő félre nézve, hogy ne hivatkozhatna esetlegesen még saját felróható magatartása esetén is tévedésére.

2. A kitűzött kutatási feladat

Az előző pontban megfogalmazott kérdések megválaszolásán felül az értekezés az alábbi kutatási feladatokat tűzte ki célul maga elé:

A tévedés alapvetően és eredendően pszichológiai fogalom, ezért szükségesnek mutatkozott a tévedés definíciójának és okainak pszichológiai szempontból történő megközelítése is. Ez egyben lehetővé tette azt, hogy a tévedésnek a jogi fogalmát jobban el tudjuk határolni a jog által irrelevánsnak tartott tévedési fajtáktól.

Szükségeltetett és ezért alapvető kutatási feladat volt az is, hogy a tévedésnek a római jogi gyökereit feltárjuk. Ez azért volt különösen fontos, mert semmilyen komolyabbnak szánt civilisztikai tárgyú tudományos mű nem kerülheti meg a római jogi kezdetek alapos ismertetését. E körben a dolgozat vissza kíván térni a klasszikus polgári jogtudósok azon irányzatához, amely a római jogot – azt a polgári jog bölcsőjének tartva – kiemelten kezelte.

A tévedés eszmetörténetét az értekezés csak annyiban tárgyalja, amennyiben a komplexebb kép feltárásához és megértéséhez ez feltétlenül szükséges. Ebben a körben olyannyira nagy és bő az irodalomanyag, hogy külön doktori disszertációt lehetne csak e tárgykörből készíteni.

A kutatás feladatát képezte az, hogy a német, az osztrák, a svájci, az angolszász, a magyar, továbbá az európai uniós jognak a tévedésre vonatkozó normatív szabályrendszerét és az ehhez kapcsolódó tudományos irodalmi munkásságot, továbbá bírói gyakorlatot részletesen bemutassa.

Itt különösen az volt a kutatás feladata, hogy elemezze az egyes jogrendszereknek a tárgykörre vonatkozó hatályos jogszabályi rendelkezéseit és megállapítsa, hogy a témához miként viszonyulnak a tudomány művelői, illetve a bírói gyakorlat.

E körben az alábbi kérdéseket kellett megfogalmazni:

- Mi minősül tévedésnek, és ezen belül különösen lényeges tévedésnek az egyes jogrendszerek szerint, ideértve a hatályos normaszöveg szabályozását, a jogtudomány álláspontját és a bírói gyakorlatot?
- Milyen tévedési fajtákat ismer az egyes jogrendszerek jogtudománya illetve joggyakorlata?
- A tévedésnek milyen jogkövetkezményei vannak a szerződésre nézve?

A fenti kérdések megválaszolásához szükségeltetett az egyes kódexek hatályos szabályozásának a részletes ismertetése és a normaszöveg elemzése. Ehhez viszont szükség

volt az adott törvénykönyv rövid történeti előzményének felvázolására, illetve a hatályos szabályozást esetlegesen megelőző korábbi szövegtervezetek bemutatására.

Nem maradhatott ki természetesen a tévedés és az egyes tévedési kategóriák tudományos ismertetése, a tévedés bírói gyakorlatának elemzése sem.

A magyar jog tekintetében feladatként tűzte ki a dolgozat magának, hogy – tekintettel a jelenleg is folyó Ptk-kodifikációra – *de lege ferenda* javaslatokat tegyen egy új normaszöveg megalkotására.

II. AZ ÉRTEKEZÉS SZERKEZETI EGYSÉGEI ÉS FONTOSABB MEGÁLLAPÍTÁSAI, VALAMINT AZ ALKALMAZOTT KUTATÁSI MÓDSZEREK

1. Az értekezés szerkezeti egységei és fontosabb megállapításai

A mű 10 fejezetből áll, melyek az alábbi címeket viselik:

I. Fejezet: A tévedés pszichológiai fogalma, a tévedéshez kapcsolódó jogi fogalmak

II. Fejezet: A tévedés a római jogban

III. Fejezet: A tévedés dogmatikájának fejlődéstörténete

IV. Fejezet: A tévedés szabályozása a BGB-ben

V. Fejezet: A tévedés az osztrák jogban

VI Fejezet: A tévedés szabályozása a svájci jogban

VII. Fejezet: A tévedés szabályai az angol jogban

VIII. Fejezet: A tévedés szabályozása a magyar jogban

IX. Fejezet: A tévedés szabályai az Európai Unió jogában

X. Fejezet: Záró következtetések

Az egyes fejezetek §-okra oszlanak, a §-ok pedig a), b), c), stb. pontokra. Minden egyes fejezet egy, a fejezet tárgyát érintő idézettel kezdődik és a fejezet megállapításait összegző következtetésekkel zárul.

Az egyes fejezetek az alábbi fontosabb megállapításokra jutottak:

I. Fejezet: A tévedés pszichológiai fogalma, a tévedéshez kapcsolódó jogi fogalmak

A tévedés pszichológiai fogalmát az akarat pszichológiai definíciójából kiindulva határozhatjuk meg, amely döntően az ösztönök és törekvések által determinált. Az emberi akarathoz kapcsolódik az emberi magatartás célja és indítóoka, amelyeket szintén az emberi ösztönök határoznak meg és befolyásolnak.

A tévedés téves illetve hibás akarat, amelynek jellemzője, hogy tévedésünket kezdetben nem ismerjük fel, hanem elképzelésünket, vélekedésünket helyesnek tartjuk, holott az a valósággal nem egyezik.

A tévedéssel rokoníthatók egyéb pszichológiai fogalmak is, úgy, mint az elfelejtés, elszólás, a téves (félre)olvasás, illetve a tollhiba (elírás).

A tévedés jogi fogalmának meghatározásához szükségképpen hozzá tartozik az akaratnyilatkozat jogi definíciója.

Utóbbi nem más, mint a szerződést kötni szándékozó fél joghatás kiváltására irányuló ügyleti akaratának közlése. Az akaratnyilatkozat két fő elemből áll: a fél belső - a külvilág számára látens - akaratából és annak a másik fél irányába történő kinyilvánításából.

A fél belső akarata is többféle lehet, úgy, mint cselekvési, nyilatkozati, illetve ügyleti akarat.

A jogilag releváns tévedés esetén a szerződő fél ügyleti akarata eleve tévedésen alapul, vagy belső akarata ugyan nem téves, de azt helytelenül fejezi ki. Ebből következően a tévedésnek két fő fajtája van:

- Tartalmi tévedés. Ebben az esetben a félnek a szerződéses akarata eredendően téves illetve esetlegesen információhiányon alapul.
- Nyilatkozati tévedés. Erről akkor beszélünk, amikor a fél a helyes szerződéses akaratát tévesen nyilvánítja ki.

Amennyiben mindkét fél ugyanabban a tévedésben van, akkor konszenzusuk csak látszólagos, valójában disszenzusban vannak, melynek eredményeképpen nem jön létre közöttük szerződés.

De disszenzusról van szó akkor is, ha a felek mindegyike mást gondolt, mint amit nyilatkozott, vagy ha az egyik fél a másik nyilatkozatát félreértette és olyan nagyfokú a félreértés közöttük, amely megakadályozza az érvényes ügylet létrejöttét.

II. Fejezet: A tévedés a római jogban

A római jogászok az egyes jogeseteket a praktikum szempontjából bírálták el és oldották meg, az általánosítás lehetséges elkerülésével. Már csak jóval később, a glosszátoroknak köszönhetően alakult ki egyfajta szisztematizálás a *Digesta*-beli jogeseteket illetően. Ennek köszönhetően a római jogi tévedéstan alapvető tévedési fajtái az alábbiak:

- *error in corpore*
- *error in pretio*
- *error in negotio*
- *error in substantia*
- *error in materia*
- *error iuris.*

Az *error in corpore* körében megállapítható, hogy a szerződés tárgyában való tévedés minden esetben azt eredményezte, hogy a felek között nem jött létre érvényes jogügylet (adásvételnél pl. *emptio nulla est*). Ennek két, jogilag is megindokolható magyarázata van, egyrészt a felek közötti disszenzus (*in corpore dissentiatur*), másrészt a minden jogügylet lényeges érvényességi kellékeként szereplő szerződéses tárgy (*merx*) meghatározottságának hiánya.

Az *error in pretio* esetében bizonyoságot nyert, hogy nem minden esetben jár az a római jogban a szerződés érvénytelenségével. Amennyiben ugyanis a szerződést kötő felek érdekeivel ez összeegyeztethető, akkor a *minus*-ra vonatkozóan érvényes lehet a szerződés. Ez nem egy általános szabály volt, hanem az egyes eseteket, az adott tényállás körülményeit gondosan mérlegelve, a méltányosság szem előtt tartásával lehetett ilyen tartalmú döntést hozni, míg más esetekben elképzelhető volt, hogy a szerződés teljes egészében érvénytelen lett.

Az *error in negotio* megítélése vonatkozásában szintén eltérőek a források, elméletileg a felektől megkövetelt volt – a D. 18.1.9 pr.-ből fakadóan – a helyes jogcím-megjelölés, azonban találunk olyan döntést is, amely az ügyletet érvényesnek ismeri el, a helytelen jogcím-meghatározás ellenére is.

Az *error in substantia* római jogi értékelése az egyes döntések tükrében teljesen egyöntetű, *error in substantia* esetén ugyanis a szerződés semmis lesz.

Az *error in materia* általában nem eredményezi a szerződés érvénytelenségét, hanem pusztán kellékszavatossági igényt keletkeztet a jogosult részére. A forrásokból kitűnően, problémát okozhat néha az, hogy egyes esetekben keveredhet az *error in materia* az *error in substantia* fogalmával.

Az *error iuris* volt talán az egyetlen olyan *error*-fajta, amelynél általános jogtételt ismertek és alkalmaztak a rómaiak az egyes tényállások vonatkozásában, nevezetesen a D. 22.6.9 pr.-ban lévő *iuris ignorantia nocet* elvet. Ennek oka valószínűleg az lehetett, hogy a római jogalkotó szervek az általuk alkotott jogtételek tekintetében azzal kívánták a feltétlen jogkövetést elérni, hogy a jog nemtudása nem eredményezhetett védelmet, és ezzel egyben elősegítették a jogbiztonságnak és a forgalom biztonságának a hatékonyabb érvényesülését is. Kivételt a regula alól csak a *personae privilegiatae* képeztek, akik számára – hátrányos társadalmi helyzetük, korlátozottabb szellemi képességük miatt – nehézségeket okozhatott jogász igénybevétele az adott ügyben.

III. Fejezet: A tévedés dogmatikájának fejlődéstörténete

A tévedés dogmatikájának kialakulása során a glosszátorok legnagyobb érdeme az volt, hogy a római jogi eseteket tudományos módszerekkel szisztematizálták és ebből következően kialakult a szerződéses ténybeli tévedés fajtáinak „*numerus clausus*”-a:² *error in persona, error in negotio, error in corpore, error in substantia*.

A skolasztikus tévedés tan megalapítója AQUINÓI SZENT TAMÁS volt, aki szerint nem lehet sematikusan minden egyes jogügylet érvényességét az alapján megítélni, hogy milyen tévedési fajtáról van szó, hanem ez sokkal inkább az adott, konkrét eset értelmezésén kell, hogy alapuljon.

1700 környékén a jogtudomány újabb metódust szült a tévedés dogmája körében, ennek a természetjogi, jogfilozófiai irányzatnak – közel 100 évvel korábbi – megalapítója HUGO GROTIUS.³ Grotius a következőképpen formulázott: „*Dicemus, si promissio fundata sit in praesumptione quadam facti, quod non ita se habebat, naturaliter nullam eius esse vim*”.⁴ Eszerint mindennek az alapja a tévedő fél akarata, amelynek egyezőnek kell lennie azzal, amit a fél eredetileg elképzelt. Amennyiben a fél a szerződést olyan feltételhez kötötte, amelyről kiderült, hogy tévedésen alapult, akkor a jogügylet semmis lesz.⁵

A XIX. század elején a „haldokló természetjog”⁶ mellett HUGO vezetésével egy új irányza bontakozott ki a német jogtudománynak. Hugo és követői megtagadták az addig a természetjogban uralkodó deduktív módszert és teljesen új ösvényekre léptek. Hugo maga ugyan a tévedés-tan körében semmiféle újat nem alkotott, viszont azt javasolta, hogy a tiszta római jogi forrásokhoz térjenek vissza az *Usus modernus* eredményeinek elhagyásával.

1840-ben FRIEDRICH CARL VON SAVIGNY⁷ grandiózus művében, a *Systems des heutigen römischen Rechts* című munkájában, annak is III. kötetében dolgozta ki tévedési rendszerét. Savigny opusza meghatározó jelentőségű volt a tévedés-tan dogmájának további fejlődésére, majd mindegyik ezt követő tévedés-tani irányzat foglalkozott eredményeivel. Savigny a problémával az általános jogügylet-tanon belül foglalkozott, csakúgy, mint az ALR.

² Vö. BURKHARD OEBIKE: *Wille und Erklärung beim Irrtum in der Dogmengeschichte der beiden letzten Jahrhunderte*, Dissertations, Westfalia 1935, 5.

³ HUGO GROTIUS: *De iure belli ac pacis, libri tres*, Amsterdam 1625, hivatkozik rá: OEBIKE: *id. m.* 7. és PETER HAUPT: *Die Entwicklung der Lehre vom Irrtum beim Rechtsgeschäft seit der Rezeption*, Verlag Hermann Böhlau Nachf. / Weimar 1941, 26.

⁴ Idézi: OEBIKE: *id. m.* 7.

⁵ Itt Grotius Cicerora hivatkozik, aki maga is leír egy olyan esetet, mely szerint az örökhagyó abban a téves feltevésben nevezett meg örököst, hogy a fia meghalt, holott a valóságban élt. Vö. CICERO: *De oratore*, I. Cap. 38., hivatkozik rá: HAUPT: *id. m.* 26. 2. lábjegyzet

⁶ „*absterbende Naturrecht*”, OEBIKE: *id. m.* 26.

⁷ SAVIGNY: *System des heutigen römischen Rechts*, Band 3. Berlin, 1840.

Véleménye szerint az akaratnyilatkozat egyedülálló megjelenési formájával – a civiljog egészére tekintettel – a szerződések körében az összes többi jogfogalom felett áll.⁸

Savigny a római jogi alapokra támaszkodva megkülönböztetett egymástól valódi („*echt*”) és nem valódi („*unecht*”) tévedést.⁹ A valódi tévedés azért eredményezi a jogügylet semmisségét, mert a tévedés ebben az esetben az akaratképzést (*Willensbildung*) befolyásolja. A nem valódi tévedések esetében a jogügylet szintén lehet semmis, de a semmisség más okokra vezethető vissza.

Az akarat-elméletek első igazi tagadója RÖVER¹⁰ volt. Véleménye szerint az akaratnyilatkozat lényegét nem a belső akarat, hanem annak kinyilvánított formája, a nyilatkozat adja, ami egymaga is elegendő a jogkövetkezmények bekövetkeztetéséhez. Ebből következően számára közömbös az is, hogy az akarat és a nyilatkozat közötti divergencia a tévedő félnek felróható-e vagy sem.

A nyilatkozati és akarati teóriák egymással való háborúja (*Theorienstreit*) döntetlenül zárult, hiszen mindegyik nézet használható eredményeket hozott a jogtudomány és a joggyakorlat számára. Ahogyan MANIGK¹¹ fogalmazott, a nyilatkozati elméletek legfőbb érdeme abban állt, hogy kidolgozták az akarat nélküli nyilatkozatok (*Erklärung ohne Willen*) fogalmát és azok jogkövetkezményeit, míg hibájukként szolgált, hogy egyáltalán nem vették figyelembe a szerződő fél belső akaratát.

Az akarat-elméletek előnye abban állt, hogy a jogügylet létét helyesen alapozták a szerződő fél belső akaratára, ugyanakkor nem ismerték el az akarat nélküli nyilatkozatok fogalmát és a szerződéses nyilatkozat címzettjének oldaláról nézve egyáltalán nem vizsgálták a szerződés érvényességét.

IV. Fejezet: A tévedés szabályozása a BGB-ben

A BGB a tévedést megtámadhatósági okként szabályozza. A kódex szövegéből kiderül, hogy a német jogban a tévedésnek két fő fajtája van: a tartalmi tévedés (*Inhaltsirrtum*) és a nyilatkozati tévedés (*Erklärungsirrtum*).

⁸ SAVIGNY: *id. m.* 7., 265.

⁹ OEBIKE: *id. m.* 31. WINDSCHEID kritizálta ezt az általa szerencsétlennek tartott kategória-elnevezéseket, Vö. WINDSCHEID: *id. m.*, 6. Auflage, Band I, 101. §, 233.

¹⁰ RÖVER: *Ueber die Bedeutung des Willens bei Willenserklärungen*. Rostock 1874, hivatkozik rá: OEBIKE: *id. m.* 62., 9. lábjegyzet.

¹¹ MANIGK: *Das System der juristischen Handlungen im neuesten Schrifttum*, Iherings Jahrbücher, Band LXXXIII, alte Folge, 1936, 97., hivatkozik rá: OEBIKE: *id. m.* 73., 69. lábjegyzet.

Tartalmi tévedésről beszélünk akkor, ha a fél nyilatkozata tartalmában téved, míg nyilatkozati tévedésről akkor, ha a fél az akaratának kinyilvánítása során téved, és olyan nyilatkozatot tesz, amelyet egyáltalán nem akart. A BGB szerint nem szükséges a szerződés megtámadásához, hogy a másik fél okozza vagy felismerje a tévedést, feltétel csupán az, hogy a fél a valós tények ismeretében nyilatkozatát nem tette volna meg (szubjektív alapokon álló megtámadhatóság), azaz a tévedés lényeges legyen.

A másik szerződő fél ill. a szerződéses tárgy tulajdonságában való tévedés is tartalmi tévedésnek minősül, de csak akkor, ha az a forgalom szerint lényeges. Lényeges lehet a német bírói joggyakorlat szerint a kereskedelmi forgalom vonatkozásában a másik fél személyének tulajdonságában való tévedés abban az esetben, ha a személy korára, egészségügyi állapotára, teljesítőképességére, megbízhatóságára, hitelképességére irányul. A bírói gyakorlat alapján lényeges a dolog tulajdonságában való tévedés akkor, ha a dolog használhatóságára, életkorára, jogi tulajdonságaira vonatkozik.

A német jogelmélet és joggyakorlat ismeri az indokban való tévedés fogalmát is. A pusztán indokban történő tévedés általában irreleváns, kivéve, ha tulajdonságban való tévedésnek minősül.

A jogban való tévedést a BGB kifejezetten nem szabályozza, azonban – a tartalmi tévedés részeként – mégis jelentőséggel bírhat, ha a fél az általa kötött ügylet jogi természetével nincs tisztában. A jogban való tévedés speciális esete a jogkövetkezményekben történő tévedés, ilyenkor a fél az általa kötött ügylet joghatásaiban téved. Ez csak akkor releváns, ha a felek a szerződésben szabályozták azt a jogkövetkezményt, amelyben a fél tévedett.

Számítási hiba esetén a fél téved a szerződéses tárgy mennyiségében, kiterjedésében, súlyában, azért, mert helytelenül számol, vagy, mert számítása alapjául hibás tényeket vesz figyelembe. Ez csak akkor eredményezheti a szerződés érvénytelenségét, ha a számolás alapjául szolgáló körülmények értékelésében a másik szerződő fél is részt vett (nyílt számítási hiba).

A tévedés csak akkor jár a jogügylet érvénytelenségével, ha a megtámadásra jogosult azt határidőben megtámadja. Utóbbi határideje 10 év, amely jogvesztő határidő, egyébként az igényérvényesítés kezdete a tévedésről való tudomásszerzés, amely után a megtámadást a másik féllel haladéktalanul kell közölni.

A szerződés a tévedés miatti eredményes megtámadás esetén *ex tunc* hatállyal lesz érvénytelen, olyannak minősül, mintha azt a felek meg sem kötötték volna. A már teljesített szerződés sikeres megtámadása esetében a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint kell a feleknek egymással elszámolni.

V. Fejezet: A tévedés az osztrák jogban

Az ABGB szerint tévedésre való hivatkozással csak akkor lehet az ügyletet megtámadni, ha egyrészről az a szerződés tárgyára vagy annak valamely lényeges tulajdonságára vonatkozik, másrészről, ha a tévedést a másik fél okozta vagy a körülményekből következően fel kellett volna ismernie ill., ha tájékoztatnia kellett volna arról a felet. Az osztrák jogtudomány és joggyakorlat három fő tévedési fajtát különböztet meg: a nyilatkozati tévedést, az ügyleti tévedést, ill. az indokbeli tévedést.

Nyilatkozati tévedésnél arról van szó, hogy a fél téved a nyilatkozat megtétele során, ill. egyáltalán nem tudja, hogy akaratnyilatkozatot tesz, vagy esetleg a nyilatkozatának jelentését értelmezi félre.

Ügyleti tévedés esetén a fél nyilatkozatát akaratának megfelelően nyilvánítja ki, azonban téved a jogügylet valamely lényeges tartalmi elemében. Attól függően, hogy a tévedés a szerződés mely részére irányul, megkülönböztethetünk az ügylet jogcímében, a szerződés tárgyában ill. tartalmában, valamint a másik fél személyében vagy annak valamilyen szerződéses tulajdonságában való tévedést.

Az indokban való tévedésnél a fél olyan körülményben, ill. tényben téved, amely nem képezi a szerződés tartalmát, és mint ilyen, általában véve irreleváns.

A tévedés az osztrák jog szerint akkor lényeges, ha a fél tévedése nélkül az ügyletet egyáltalán nem kötötte volna meg, lényegtelen ellenben, ha olyan mellékkörülményre vonatkozik, amely nélkül a felek az ügyletet ugyanúgy megkötötték volna.

Az ABGB a tévedés jogkövetkezményeként a szerződés *ex tunc* hatályú érvénytelenségét írja elő. Az érvénytelenség megállapítása esetén – az eredeti állapot helyreállítása körében – a feleknek a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint kell egymással elszámolnia, tartós jogviszonyok esetében az ügylet *ex nunc* hatállyal válik érvénytelenné.

Ha összevetjük a BGB-nek és az ABGB-nek a tévedésre vonatkozó normaszövegét, akkor az alábbi következtetések vonhatók le:

- Mindkét törvénykönyv a tévedést megtámadhatósági okként tünteti fel.¹²
- A BGB nem követeli meg a tévedés miatti megtámadhatósághoz azt, hogy a másik fél okozza a tévedést vagy, hogy a másik fél felismerhesse azt, míg az ABGB igen.¹³

¹² Vö.: BGB 119. § (1) bek. ill. ABGB 875. §

¹³ Vö.: BGB 119. § (1) bek. ill. ABGB 871. § (1) bek.

- Mindkét kódex ismeri a lényeges tévedés fogalmát, azt a BGB úgy fogalmazza meg, hogy lényeges a tévedés, ha a valós tények ismeretében a fél egyáltalán nem tett volna szerződési nyilatkozatot (szubjektív alapú definíció), ill. akként, ha a forgalom azt lényegesnek minősíti (objektív alapú meghatározás), a másik fél tulajdonságában vagy a szerződés tárgyában való tévedés esetén.

Az ABGB szerint akkor lényeges a tévedés, ha a felek mindegyike azt annak tartotta, és ebbéli véleményüket ki is fejezték, ill. lényeges általában a szerződéses tárgyban és annak valamely lényeges tulajdonságában való tévedés. A személyben való tévedés az ABGB szerint csak akkor releváns, ha a tévedés nélkül a felek az ügyletet egyáltalán nem vagy nem ilyen formában kötötték volna meg.¹⁴

- A BGB tartalmaz egy speciális esetet, nevezetesen a közreműködő vagy más intézmény téves tájékoztatása miatti érvénytelenségi okot, míg az ABGB szabályoz olyan esetet, amikor a tájékoztatási kötelezettség megszegése eredményezi a tévedést.¹⁵

Amennyiben összehasonlítjuk a német és az osztrák jogtudomány által kidolgozott tévedési kategóriákat, akkor megállapítható, hogy a német jogi tévedés-tan és tévedési esetek jóval kidolgozottabbak, mint az osztrák jogi dogmatikáé. Közös a nyilatkozati tévedés (*Erklärungsirrtum*) és az indokbeli tévedés (*Motivirrtum*) fogalmának használata, a szerződés tartalmában való tévedést azonban a német jogtudomány már *Inhaltsirrtum*-nak vagy *Irrtum im Erklärungsinhalt*-nak, míg az osztrák ügyleti tévedésnek (*Geschäftsirrtum*) nevezi.

A szerződés tartalmában való tévedés a német jogászok által jóval kidolgozottabb és több részből tevődik össze, mint az osztrák *Geschäftsirrtum*, ugyanez állapítható meg az indokbeli tévedésre is.

VI. Fejezet: A tévedés szabályozása a svájci jogban

A svájci jog alapvetően aszerint differenciál a szerződéses tévedési kategóriák között, hogy a tévedés lényeges volt-e vagy sem. Az OR szerint akkor lényeges a tévedés, ha az az ügyletben, a szerződés tárgyában, annak mértékében, ill. a másik fél személyében történik. Speciális lényegességi kategóriaként tartalmazza a svájci kódex az ún. *Grundlagenirrtum*-ot, amely az indokbeli tévedés része. Megállapíthatóságához az szükséges, hogy olyan

¹⁴ Vö.: BGB 119. § (1) és (2) bek. ill. ABGB 871. § (1) bek. és 872-873. §§

¹⁵ Vö.: BGB 120. § ill. ABGB 871. § (2) bek.

tényállásra vonatkozzon, amelyet a tévedő fél – a *Treu und Glauben* elve alapján – a kereskedelmi forgalomban a szerződés lényeges alapjának tart.

A *Grundlagenirrtum* esetében a bírói gyakorlat szubjektíve lényegesnek tekinti a tévedést akkor, ha az a szerződés tárgyának tulajdonságára (annak valódisága, származása, beépíthetősége) vonatkozik, ha a szerződés céljával kapcsolatos, ha a szerződés körüli jogi helyzetre irányul. Objektíve lényeges lesz a tévedés azokban az esetekben, amikor az a szerződés tárgyára, annak használhatóságára, hasznosíthatóságára, működőképességére vonatkozik, ill. ha a téves feltételezés a szerződés jogi vagy ténybeli alapjával van összefüggésben.

A tévedés jogkövetkezménye a svájci bírói joggyakorlat alapján az ügylet megtámadhatósága. A megtámadási határidő 1 év, amely a tévedés felismerésétől kezdődik. Az eredményes megtámadás következménye a szerződés *ex tunc* hatállyal történő érvénytelenítése. A teljesített szolgáltatások, amennyiben esetlegesen ellenszolgáltatás nélkül maradtak, a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint visszajárnak.

Az OR-nek a BGB-vel és az ABGB-vel való összehasonlítása kapcsán az alábbiak állapíthatók meg:

- Az OR – egyezően a fenti két kódexszel – a tévedést megtámadhatósági okként szabályozza.¹⁶
- Az OR – hasonlóan a BGB-hez – nem igényli a tévedés megállapíthatóságához azt, hogy a másik fél okozza a tévedést, vagy, hogy a másik fél felismerhette volna azt, míg az ABGB igen.¹⁷
- A lényeges tévedés fogalmát az OR egy négyes felsorolással határozza meg, szemben a BGB részben szubjektív, részben pedig objektív alapú definíciójával, ill. az ABGB szubjektív jellegű meghatározásával és példalózó felsorolásával.¹⁸
- A svájci OR – hasonlóan a BGB-hez – szabályozza azt az esetet, amikor a tévedés a közvetítő útján helytelenül eljuttatott nyilatkozat alapján valósul meg. A különbség annyi a két szabályozás között, hogy míg a BGB értelmében a közreműködő vagy más intézmény téves tájékoztatása az ügylet érvénytelenségét eredményezi, addig az OR alapján ez a jogkövetkezménnyel jár, hogy a szerződés a felek eredeti akarata szerint érvényes marad.¹⁹

¹⁶ Vö.: BGB 119. § (1) bek. ill. ABGB 875. §, valamint OR 31. §

¹⁷ Vö.: BGB 119. § (1) bek. ill. ABGB 871. § (1) bek., valamint OR 23. §

¹⁸ Vö.: BGB 119. § (1) és (2) bek. ill. ABGB 871. § (1) bek. és 872-873. §§, valamint OR 24. §

¹⁹ Vö.: BGB 120. § ill. OR 27. §

Ha a svájci jogi tévedési kategóriákat nézzük, akkor megállapítható, hogy a svájci jogirodalom – hasonlóan a némethez és az osztrákhhoz – ismeri a nyilatkozat tartalmában való tévedést és az indokbeli tévedést is, de alapvetően a lényeges tévedés alapján alakította ki a maga tévedési kategóriáit. A lényeges tévedésen belül tárgyalja a hagyományos felosztás szerint az *error in negotio*-t, az *error in corpore*-t, az *error in persona*-t, továbbá az *error in quantitate*-t is.

Mindezekon felül a svájci jogtudomány a *Grundlagenirrtum* fogalmi körébe vesz minden olyan tévedési kategóriát, amelyek nem illeszthetők be a fenti tévedési esetek körébe.

VII. Fejezet: A tévedés szabályai az angol jogban

Az angol jog alapvetően aszerint tesz különbséget a tévedési fajták között, hogy a tévedés a szerződés létre nem jöttét vagy érvénytelenségét eredményezi-e. A szerződés létre nem jöttével jár a személyben való tévedés, amennyiben a fél a másik fél személyazonosságában téved. Ezt eredményezheti a szerződés tárgyában, ill. tartalmában való tévedés is, ha a felek egyezsége sem jutnak az ügylet fő tárgyában, ill. annak lényeges tartalmi elemében. A szerződés érvénytelenségével jár a tévedés akkor, ha az a szerződéses tárgy létre, identitására, minőségére, mennyiségére, a szerződés teljesíthetőségére irányul.

Speciális tévedési fajta az angol jogban az *equity*-beli tévedés, mely lehet ténybeli vagy jogi. A tévedésből aláírt okiratok nem kötik az aláíró, ha a fél bizonyítja, hogy alapvető, lényeges különbség volt az általa aláírni kívánt és ténylegesen aláírt nyilatkozatának tartalma között.

A tévedés *common law*-beli jogkövetkezménye az, hogy az ügylet semmis, olyannak minősül, mintha a felek meg sem kötötték volna, a szerződés *ex tunc* hatállyal érvénytelen lesz. Az ügylet alapján nem lehet teljesítést követelni, a már teljesített szolgáltatások pedig visszajárnak.

A tévedés az *equity*-ben azzal a jogkövetkezménnyel jár, hogy a bíróság a szerződés teljesítésére irányuló igényt elutasíthatja, az ügyletet érvénytelenítheti, ill. azt módosíthatja.

Ha összevetjük az angol jogi tévedési kategóriákat a kontinentális, európai jogrendszerek (német, osztrák, svájci) tévedési fajtáival, akkor megállapítható, hogy vannak közös nevezők az egyes kategóriák vonatkozásában, úgy, mint: személyben való tévedés; tárgyban való tévedés; a szerződés tartalmában való tévedés; minőségbeli tévedés; mennyiségbeli tévedés. Mindazonáltal – az angol jog természetéből is fakadó – különbözőségek is fellelhetők, így sajátos kategória az *equity*-beli tévedés és a szerződéses kötelezettség teljesíthetőségében való tévedés. Vannak azután olyan tévedési csoportok is, amelyeket az angol jog nem ismer, míg a

kontinentális jogrendszerek igen, ilyenek: indokban való tévedés; nyilatkozati tévedés; az ügylet jogcímében, típusában való tévedés (*error in negotio*).

Az angol jog a szerződés létre nem jöttéhez vagy érvénytelenségéhez nem követeli meg – szemben az osztrák joggal –, hogy a tévedést a másik fél okozza vagy felismerhesse, hanem megelégszik azzal, hogy az alapvető, lényeges körülményre vonatkozzon.

Érdekes párhuzam vonható a római jog és az angol jog között a tekintetben, hogy az angol jogot is alapvetően foglalkoztatja az a kérdés, hogy van-e szerződés a felek között a tévedés eredményeképpen vagy sem? Itt az angol esetjog gyakorlatilag továbbfejlesztette a római jogi tradíciókat és a maga tévedési kategóriáit is akként osztotta fel elsősorban, hogy a tévedés következtében van-e konszenzus a felek között vagy esetleg disszenzusban vannak. A római jog és az angol *common law* kapcsolata bizonyára nem véletlen, hiszen mindegyik az egyedítől az általánosság felé történő építkezéssel funkcionál, kazuisztikus jellegűek, esetjogias szemléletűek.

VIII. Fejezet: A tévedés szabályozása a magyar jogban

A korábbi magánjogi felfogás értelmében a lényeges tévedés azonos volt a klasszikus *error in persona*, *error in corpore* és *error in negotio* eseteivel. Később ez a nézet módosult, és objektíve lényegesnek minősült a tévedés akkor, ha a közfelfogás annak tartotta, egyébként pedig az adott ügy döntötte el, hogy a fél a valós tények helyes ismerete nélkül megkötötte volna-e a szerződést vagy sem, azaz tévedése lényeges volt-e vagy sem.

A magánjogi bírói joggyakorlat értelmében a tévedés akkor volt lényeges, ha az a szerződés tárgyának eredetiségére, korára, forgalmazhatóságára irányult. A szolgáltatási szerződéseknél az alkalmazott iskolai végzettsége, személyes tulajdonságai szintén lényeges körülménynek minősültek, és általában lényeges volt minden olyan körülmény, amelyet a közfelfogás az adott típusú szerződés megkötésénél annak tartott, más körülményre vonatkozó tévedés csak akkor, ha a másik fél felismerhette, hogy a fél akaratelhatározására a tévedés döntő befolyással bírt.

A jelenlegi bírói gyakorlat értelmében lényeges a gépkocsiknál annak forgalmi, használati értéke, használhatósága, futásteljesítménye. Általában véve lényeges a tévedés, ha azt a közfelfogás az adott szerződéstípusnál annak tartja, ill. amelyet a felek annak minősítenek.

Az indokban való tévedés a korabeli magánjogi jogtudósokat élénken foglalkoztatta, az általában akkor volt lényeges, ha az ügylet indokát a felek – kifejezetten vagy hallgatólagosan

– a szerződés részévé tették ill., ha a másik fél ismerte vagy nagyobb körültekintés mellett ismerhette volna a tévedést.

A közös téves feltevést a magánjogi bírói joggyakorlat megállapíthatónak tartotta abban az esetben, amikor mindkét fél abban a téves feltevésben volt, hogy az ügylet tartozásátvállalás útján lebonyolítható lesz. A jelenlegi bírói gyakorlat a közös téves feltevés miatti megtámadásnál szükségesnek tartja, hogy a tévedés lényeges körülményre vonatkozzon, az azonban lehet nemcsak a szerződés megkötésekor fennálló, hanem valamely jövőbeli tény is.

A tévedés a magyar jogban megtámadhatósági ok, annak sikeressége esetén a szerződés *ex tunc* hatállyal érvénytelenné válik. A megtámadást 1 éven belül kell a másik féllel írásban közölni, majd annak eredménytelensége esetén haladéktalanul a bírósághoz kell fordulni. Amennyiben utóbbi megállapítja a szerződés érvénytelenségét, akkor az eredeti állapot helyreállításának van helye, ha az nem lehetséges, akkor a szerződést a bíróság nyilvánítja hatályossá.

Amennyiben a Ptk.-nak a szerződéses tévedésre vonatkozó hatályos rendelkezéseit összehasonlítjuk a BGB, az ABGB és az OR ezirányú szabályaival, akkor az alábbi konklúziókat vonhatjuk le:

- Az összes kódex a tévedést megtámadhatósági okként kezeli.²⁰
- A magyar Ptk. – hasonlóan az ABGB-hez – szükségesnek tartja a tévedés miatti megtámadhatósághoz azt, hogy a másik fél okozza a tévedést vagy legalább azt felismerhesse, míg a BGB és az OR ezt nem követeli meg.²¹
- Mind a BGB, mind az ABGB, mind pedig az OR meghatározza a lényeges tévedés fogalmát²² – szemben a magyar Ptk.-val, amely adós maradt ezzel.²³
- A BGB és az OR szabályozza²⁴ azt az esetet, amikor a tévedés a közvetítő útján helytelenül eljuttatott nyilatkozat alapján valósul meg. Az ABGB és a magyar Ptk. ilyen tartalmú szabályozásról nem ír, a Ptk. annak ellenére sem, hogy a korabeli polgári törvénykönyv-tervezetek – beleértve az Mtj.-t is – külön tárgyalták ezt az esetet.
- Polgári törvénykönyvünk – a tévedés körében – kifejezetten nem rendelkezik az indokbeli tévedésről, azonban az levezethető a Ptk. 207. § (5) bek.-ből, melynek értelmében az ilyen jellegű tévedés a szerződés érvényessége szempontjából irreleváns.

²⁰ Vö.: BGB 119. § (1) bek. ill. ABGB 875. §, valamint OR 31. § és Ptk. 210. § (1) bek.

²¹ Vö.: BGB 119. § (1) bek. ill. ABGB 871. § (1) bek., valamint OR 23. § és Ptk. 210. § (1) bek.

²² Vö.: BGB 119. § (1) és (2) bek. ill. ABGB 871. § (1) bek. és 872-873. §§, valamint OR 24. §

²³ Megjegyzendő azonban, hogy a korabeli magyar magánjogi törvénytervezetek mindegyike tárgyalta ezt a kérdést.

²⁴ Vö.: BGB 120. § ill. OR 27. §

- A magyar Ptk. – a többi kódexhez képest egyedülként – *expressis verbis* rendelkezik a jogban való tévedésről és a közös téves feltevésről is.²⁵

Ha összevetjük a magyar magánjogi, ill. polgári jogi tévedés-kategóriákat a külföldi jogrendszerek tévedési eseteivel, akkor megállapíthatjuk, hogy a magyar jogtudomány különleges újdonságot nem hozott e körben, hiszen mind a személyben, mind a tárgyban, mind pedig a tartalomban való tévedés, ill. az indokban és a jogban való tévedés fogalmai is használatosak a többi jog által. Egyedül talán a közös téves feltevés az, amely – eltérően a magyar Ptk.-tól – nem minden jogrendszerben található meg, de pl. ismeri és kezeli ezt a terminust az angol jog, ill. a német jogtudomány is.

IX. Fejezet: A tévedés szabályai az Európai Unió jogában

Teljességgel igaz az a megállapítás²⁶, hogy az uniós jog körében az egyes szövegtervezetek csak még inkább áttekinthetlenebbé tették az egyes uniós tagállamok nemzeti jogrendszereinek a tévedésre vonatkozó szabályait, holott a cél pontosan éppen ennek ellenkezője: az egységesítés volt. Az egyes szövegtervezetek túlzott textualizmusukkal és túlbujánzó fogalom meghatározásukkal azt a nem kívánt eredményt érték el, hogy a tévedésre vonatkozó szövegtervezetek túlszabályozottá, túlbonyolítottá és ezáltal gyakorlatilag áttekinthetlenné váltak.

Az európai uniós jogban az alábbi szövegtervezetek jelentek meg a szerződési jog körében:

- Principles of international commercial contracts (PICC)²⁷
- Principles of European Contract Law (PECL)²⁸
- Draft Common Frame of Reference (DCFR)²⁹

²⁵ Vö.: Ptk. 210. § (2) és (3) bek.

²⁶ Vö.: NILS JANSEN – REINHARD ZIMMERMANN: *VERTRAGSCHLUSS UND IRRTUM IM EUROPÄISCHEN VERTRAGSRECHT* IN: ARCHIV FÜR DIE CIVILISTISCHE PRAXIS, BAND 210, MOHR SIEBECK, 2010. 247.: „Mit alldem demonstriert der Beitrag beispielhaft die neue Unübersichtlichkeit des europäischen Privatrechts...”

²⁷ INSTITUT INTERNATIONAL POUR L'UNIFICATION DU DROIT PRIVE (UNIDROIT): *Principles of international commercial contracts*. (PICC) Az 1994-es első szövegváltozatot 2004-ben egy újabb követte, majd 2010-ben az UNIDROIT Kormányzótanácsa kilencvenedik ülésén elfogadta a harmadik szövegváltozatot is.

²⁸ *The Principles of European Contract Law, Part I, Performance Non Performance and Remedies, Prepared by the Commission on European Contract Law (a továbbiakban: PECL)*, szerk.: HUGH BEALE – OLE LANDO, Dordrecht, 1995.

²⁹ VON BAR/ CLIVE/ SCHULTE-NÖLKE AND BEALE/ HERRE/ HUET/ SCHLECHTRIEM/ STORME/ SWANN/ VARUL/ VENEZIANO/ ZOLL: *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR, interim outline edition)*, München, 2008.

A fennálló helyzetet bonyolította az a tény is, hogy a DCFR-el gyakorlatilag egy időben egy francia jogászokból álló közös munkacsoport³⁰ is alakult, amelynek fő célja a PECL angol nyelvű szövegének francia nyelvre való átültetése volt, ezzel együtt azonban azt átdolgozták és művüket megjelenítették angol nyelven is. Munkájuk eredményeképpen született meg az úgynevezett PCC.³¹

Erős kritika érte az egyes normatervezetek szövegét amiatt is, hogy nem használták fel az európai uniós magánjogi jogirodalom eddigi eredményeit, hanem főképp az egyes nemzeti jogok jogirodalmára támaszkodtak.³² A szövegtervezethez fűzött egyes kommentárok pedig – amelyek döntően ugyancsak az egyes nemzeti jogok irodalmára támaszkodtak – nem tüntettek fel jogirodalmi hivatkozást.

A PECL szándékosan nem normaszövegnek tekintette a javaslatukat, hanem olyan referenciaszövegnek (*Referenztext*), amely elsősorban az európai jogtudomány számára ad iránymutatást. A PCC példája pedig egyenesen arra szolgál ékes bizonyosságul, hogy az európai közösségi jogban hiányzik a nemzetközi konszenzus a szerződési jogra vonatkozóan, máskülönben nem lett volna szükség a PECL szövegének a francia nemzeti jog szerinti átszabására.³³

Annyi közös nevező megállapítható az egyes normaszöveg-tervezetekből, hogy ugyan a felek magánautonómiájából fakadó szerződési szabadság alapvető rendező elv az európai uniós jogban is, azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni a nyilatkozási elv alapján a szerződésekbe vetett bizalom és forgalombiztonságának elvét sem, amely a visszterhes szerződésekben a másik szerződő fél érdekeit védi a tévedés körében is. Ebből következően valamennyi tervezet csak abban az esetben ismeri el a tévedésre történő hivatkozást – a tévedés lényegessége mellett – ha a tévedést a másik fél okozta vagy a tévedő fél tévedéséről tudott illetve tudnia kellett volna, de erről a másik félnek nem szólt, illetve ha ő is ugyanabban a tévedésben volt.

Közös az is az egyes szövegváltozatokban, hogy nem lehet érdemben hivatkozni tévedésre az általános feltételek fennállta esetén akkor sem, ha a fél tévedését saját súlyos felróhatósága okozta, illetve ha a tévedés olyan körülményre vonatkozik, amely kapcsán a tévedés kockázata a tévedőt terheli, illetve kellene, hogy terhelje. A tévedés lényegessége kapcsán már eltérőek az egyes normatervezetek megoldásai. Itt mindenképpen az üdvözlendő

³⁰ Lásd: *Association Henri Capitant des Amis de la Culture Juridique Française és Société de Législation Comparée*.

³¹ *Association Henry Capitant des Amis de la Culture Juridique Française, Société de Législation Comparée, Projet de Cadre Commun de Réfère: Principes contractuels communs (PCC)*, 2008.

³² Vö.: JANSEN-ZIMMERMANN: *id.m.* 248.

³³ Vö.: JANSEN-ZIMMERMANN: *id.m.* 249.

megoldás a PICC-nek a definíciója, amely a tévedés lényegességét egy harmadik független személy értékelésétől teszi függővé.

A PECL-nek és a DCFR-nek az ezen tárgykörben adott megoldásai sajnos visszalépést jelentenek a PICC-hez képest, ugyanis a tévedés lényegességét szubjektív alapokon, a tévedésben nem lévő fél szemszögéből határozzák meg. Ez semmiképpen sem szerencsés, ha pedig azt vesszük figyelembe, hogy a másik fél érdekei általában ellentétesek a tévedésben lévő szerződő fél érdekeivel, úgy a gyakorlatban egyenesen lehetetlen vagy legalábbis nagyon nehézkesé válik annak bizonyítása, hogy a másik fél lényegesnek tekintette a tévedést vagy sem.

Összességében az is megállapítható, hogy a DCFR nem eredményez lényeges előrelépést a PECL szabályaihoz képest.

X. Fejezet: Záró következtetések

Mivel a záró X. fejezet az értekezés végső tudományos eredményeinek az összefoglalását adja, ezért ezen fejezet összefoglalását a tézisek III. részében ismertetem.

2. Az alkalmazott kutatási módszerek

A kutatás módszere egyértelműen a jogösszehasonlítás és a történeti elemzés. Alapvetően azt kellett eldönteni, hogy egyrészt milyen időszakot és milyen részletességgel öleljen fel a tudományos kutatás (*történeti módszer*), másrészt pedig azt, hogy a jelenlegi nagy jogrendszerek közül melyeket ismertessen (*jogösszehasonlító módszer*).

A dolgozat időbelileg a római jogig tekint vissza, a mélység kérdése pedig úgy alakult, hogy: részletes római jogi ismertetés és vázlatos fejlődéstörténet, majd az egyes jogrendszereknek a lehető legalaposabb szintű normatív, tudományos és a bírói gyakorlatot alapul vevő bemutatása.

A jogrendszerek kiválasztása körében az értekezés azokat vette figyelembe, amelyek vagy európai szinten meghatározók (pl.: német-svájci) vagy a magyar jog fejlődésére közvetlen hatással bírtak (pl. osztrák). Az angolszász jog kuriózumként került bele a dolgozatba, mint a kontinentális, írott jog ellenpéldája.

Alapvető kérdés volt, hogy az összehasonlítás módszertana mi legyen:

Bontsa szét a mű elemeire a tévedés témakörét, úgy mint pl. lényeges tévedés, a szerződés tárgyában való tévedés, tartalmi tévedés, jogban való tévedés, stb. és ezen kategóriákon belül

közvetlenül legyenek az egyes jogrendszerek eltérő jogi megoldásai ismertetve, vagy jogrendszerenként, általánosságban vizsgálódjon a tévedésről.

Az értekezés az utóbbi módszer mellett tette le a voksát, részben azért, mert csak az összehasonlítható dolgokat lehet összehasonlítani, és az egyes jogrendszereknek adott tárgykörben született megoldásai olyannyira különböznek egymástól már fogalomkezelés szintjén is, hogy gyakorlatilag lehetetlenné vált a közvetlen jogösszehasonlítás.

Részben pedig azért, mert ez a megoldás lehetővé tette azon óriási időbeli – ennél fogva pedig társadalmi, gazdasági stb. – eltérések áthidalását, amely például egy római társadalom és gazdaság és az ehhez kapcsolódó jogrendszer, illetve a jelenlegi európai uniós *ius commune* között tátong. A másik fajta összehasonlító módszer alkalmazásával az összehasonlítás nyilvánvalóan torz eredményt szült volna.

Az értekezés a lehető legteljesebben próbált azon óriási tudományos ismeretanyagra közvetlen forrásként támaszkodni, amely egyáltalán elérhető volt Magyarországon területén belül, sőt azon kívül is.

A dolgozathoz tartozó irodalomjegyzékből megállapíthatóan a felhasznált közvetlen források jegyzéke több mint százra rúg, amelyek ráadásul döntően német, illetve angol nyelvűek.

Külön kiemelendő, hogy a százat meghaladó számú forrásból több mint tizenöt kifejezetten a témával foglalkozó, több száz oldalas, idegen nyelvű monográfia, illetve kézikönyv.

Mindenképpen ésszerű korlátok között kellett tartani a dolgozat terjedelmét, ezért az értekezés harmadik fejezete csak vázlatos és a leglényegesebb eszmeáramlatok ismertetésére szorítkozik, elsősorban két közvetlen forrás (összefoglaló monográfia) alapján.

Az egyes jogrendszerek ismertetése során nemcsak a hatályos jogszabályi rendelkezéseket elemezte a disszertáció, hanem a hozzájuk kapcsolódó tudományos irodalmat és a vonatkozó bírói gyakorlatot is.

Az egyes külföldi kódexek hivatalos magyar nyelvű fordítással nem rendelkeznek és ez igaz az uniós joganyagra is. Éppen ezért szükséges volt a jogszabályi anyagnak a magyar nyelvre történő lefordítása, amelyet szintén a disszertáció szerzője készített.

III. AZ ÉRTEKEZÉS TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEINEK ÖSSZEGZÉSE ÉS AZOK ALKALMAZHATÓSÁGA

1. Az értekezés tudományos eredményeinek összegzése

Az értekezés a bevezetés során az alábbi négy kérdés megválaszolását tűzte ki alapvető céljául:

- Mi a tévedés fogalma és mikor minősül az lényegesnek?
- Kell-e a tévedés lényegességén felül az, hogy azt a másik fél okozza illetve arról a másik fél tudjon?
- Tévedés, disszenzus: érvénytelen vagy nem létező szerződés?
- Tévedés és felróhatóság: szükséges-e, hogy a fél tévedése menthető legyen?

A dolgozat a fenti négy kérdést az alábbiak szerint válaszolja meg:

1. § A tévedés fogalma és lényegessége, mikor lényeges a tévedés?

A tévedés, mint alapvetően pszichológiai fogalom, egyenlő azzal az esettel, amikor a tévedő fél helyesnek vél olyan tényt, amely a valósággal nem egyezik.

A tévedés pszichológiai meghatározásából levezethető annak jogi definíciója:

A tévedő fél tudata a szerződés valamely jogilag releváns eleme kapcsán nem egyezik a valósággal. Tévedését vagy tájékozatlansága, információhiánya, vagy a téves akaratkijelentése vagy esetlegesen a vele szerződő másik fél okozza.

A tévedés pszichológiai fogalmától annak jogi definíciója abban különbözik, hogy jogi értelemben vett tévedésnek csak az fog minősülni, amelyet a jog lényegesnek, relevánsnak tart. A jogilag irreleváns tévedés lehetséges, hogy pszichológiailag lényeges, de a jog szempontjából közömbös.

A tévedés lényegességét a római jogászok nem definiálták általánosságban, hanem esetről-esetre ítélték meg és bírálták el, hogy a tévedés eredményezi-e a konszenzus hiányát és ezáltal az ügylet létre nem jöttét, illetve érvénytelenségét, vagy sem. Amennyiben a tévedés a konszenzus hiányával jár, akkor az nyilvánvalóan lényeges.

A glossátorok voltak először azok, akik szisztematizálták a tévedéssel foglalkozó jogeseteket és azt vallották, hogy akkor lényeges a tévedés, ha az a másik szerződő fél személyére (*error in persona*), a szerződés tárgyára (*error in corpore*), a szerződéses tárgy lényegére (*error in substantia*), illetve magára az ügyletre (*error in negotio*) vonatkozik.

A skolasztikus tévedés-tan alapján kialakult az az elmélet, hogy akkor lényeges a tévedés, ha az magának a jogügyletnek a lényeges alkotóelemére (*essentiale negotii*) irányul.

A természetjogi irányzatok értelmében a tévedés akkor minősült lényegesnek, ha a tévedő felet tévedése befolyásolta a szerződés megkötésében. Amennyiben igen, tévedése lényeges volt, ha pedig nem, akkor lényegtelen.

Az 1756-os *Codex Maximilianeus Bavaricus* keletkezésének idejéhez képest rendkívül haladó nézeteket képviselt és a tévedést csak akkor tartotta lényegesnek, ha azt a másik fél okozta vagy erről a másik fél tudott. A porosz *Allgemeines Landrecht* (1794) rendelkezései sajnos visszalépésnek minősültek a tévedés lényegességét illetően a *Codex Maximilianeus Bavaricus*hoz képest. A Kódex szerint akkor lesz lényeges a tévedés, ha az a jogügylet lényeges elemére, az akaratnyilatkozat fő tárgyára, a másik szerződő fél tulajdonságaira illetve bizonyos feltételekkel annak személyére, vagy a szerződéses tárgy tulajdonságaira vonatkozott.

A századforduló környékén megjelenő első modern polgári törvénykönyv-tervezet, a BGB tervezete a tévedés lényegességét szubjektív alapokon definiálta: lényeges a tévedés akkor, ha a fél a valós tények ismeretében az akaratnyilatkozatát nem tette volna meg.³⁴

A BGB tervezete *praesumptio iuris*-al élt és vélelmezte, hogy a fél akaratnyilatkozatát nem tette volna meg, amennyiben a jogügylet más típusú szerződésre vagy más szerződéses tárgyra irányult, illetve azt más szerződő féllel kívánta megkötni.³⁵

A BGB jelenleg hatályos jogszabályi rendelkezése alapján akkor lényeges a tévedés, ha a fél olyan tartalmú nyilatkozatot tett, amelyet egyáltalán nem kívánt tenni, feltéve, ha a valós tények ismeretében nyilatkozatát egyáltalán nem tette volna meg (a szerződéses nyilatkozatban való tévedés – *Erklärungsirrtum*).³⁶

Ha a fél a szerződéses nyilatkozatának tartalmában tévedett (*Inhaltsirrtum*), akkor lényeges a tévedése, ha a másik fél személyében, illetve a szerződés tárgyát képező dolog tulajdonságában tévedett, feltéve, ha utóbbiak a forgalom szerint is lényegesnek minősülnek.³⁷

³⁴ Vö.: *Entwurf eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich* (1. Lesung, 1888.), 98. §,

³⁵ Lásd.: *Entwurf eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich* (1. Lesung, 1888.), 98. §,

³⁶ Vö.: BGB 119. § (1) bekezdését.

³⁷ Lásd: BGB 119. § (2) bekezdését.

Az ABGB első szövegváltozata értelmében akkor lényeges a tévedés, ha az a szerződés fő tárgyára, illetve annak lényeges tulajdonságára vonatkozik.³⁸

Az ABGB jelenleg hatályos rendelkezései értelmében akkor minősül lényegesnek a tévedés, ha az a szerződés tárgyára vagy annak valamely olyan tulajdonságára vonatkozik, amelyet a felek mindegyike lényegesnek tartott.³⁹

A svájci *Obligationenrecht* alapján a tévedés különösen akkor lényeges, ha a tévedő egy másik szerződést kívánt volna kötni, mint amelyet ténylegesen megkötött, vagy ha szerződéses akarata egy másik szerződéses tárgyra, illetve egy másik személyre irányult, illetve ha tévedése miatt jelentős az értékkülönbség a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás között.⁴⁰ Mindemellett minden olyan tévedés lényegesnek fog minősülni, amelyet a tévedő fél a *Treu und Glauben elve* alapján a kereskedelmi forgalomban a szerződés lényeges elemének tarthatott.⁴¹

Az angolszász joggyakorlat megköveteli általánosságban azt, hogy a tévedés lényeges (*fundamental*) legyen. Arra vonatkozóan pedig, hogy a tévedés mikor minősül lényegesnek, esetről-esetre dönti el azt a bírói joggyakorlat.

Az első Polgári Törvénykönyv Tervezetünk rendelkezései szerint akkor lényeges a tévedés, ha a szerződés minőségére, tárgyára vagy tartalmának egyéb oly részére vonatkozik, amelyet a közfelfogás a hasonló szerződéseknél lényegesnek tekint, kivéve, ha bebizonyosodik, hogy az az adott esetben a tévedő fél akaratelhatározását nem befolyásolta. Egyéb körülményben való tévedés csak akkor lesz lényeges, ha a másik fél felismerhette, hogy a tévedő akaratelhatározását döntően befolyásolta.⁴²

A Második Tervezet leegyszerűsítve definiálja a lényeges tévedés fogalmát, értve ezalatt az olyan körülményre vonatkozó tévedést, amelyet a közfelfogás az adott szerződéstípusnál lényegesnek tart, kivéve, ha igazolást nyer, hogy a tévedő fél nem tartotta annak. Más körülményre vonatkozó tévedés csak akkor lényeges, ha a másik fél felismerhette, hogy a tévedő akaratelhatározására döntő befolyással bír.⁴³

A PICC rendelkezései szerint akkor minősül lényegesnek a tévedés, ha egy átlagos személy más feltételekkel kötné meg a szerződést vagy egyáltalán meg sem kötné azt, amennyiben a valóságról tudomással bírna.⁴⁴

³⁸ Vö.: ABGB eredeti szövege: 871. §-át.

³⁹ Lásd: ABGB 871. § (1) bekezdését.

⁴⁰ Vö.: OR 24. §.

⁴¹ Lásd: OR 24. §.

⁴² Lásd: Első Tervezet 988. §.

⁴³ Lásd: Második Tervezet 774. §.

⁴⁴ Vö.: PICC 3.2.2 Cikkely.

A PECL alapján akkor lényeges a tévedés, ha a másik fél tudta, vagy tudnia kellett volna azt, hogy a tévedő fél, amennyiben nem lett volna tévedésben, akkor egyáltalán nem kötött volna szerződést, vagy csak lényegesen eltérő feltételekkel.⁴⁵

A DCFR szerint a tévedés akkor lényeges, ha a fél a tévedése nélkül egyáltalán nem kötötte volna meg a szerződést, vagy azt csak gyökeresen eltérő feltételekkel kötötte volna meg, és erről a másik fél tudott, vagy okkal elvárható lett volna, hogy tudjon róla.⁴⁶

Álláspontom szerint a tévedés lényegessége kapcsán nem abból kell kiindulni, hogy milyen tévedési kategóriáról van szó, ugyanis önmagában az egyes tévedési fajták tévedési kategóriákba való tartozása nem döntheti el annak kérdését, hogy a tévedés lényeges volt-e vagy sem. Ez egy olyan sematikus megoldás lenne, amely mindenképpen torz eredményt szülne.

Azt is ki kellene zárni, hogy a lényegesség megítélése a felek bármelyikének szubjektív elgondolásán alapuljon, azaz célszerű a lényegesség fogalmát – amennyire ez lehetséges – objektívizálni.

Éppen ezért nézetem szerint helytelen minden olyan meghatározás, amely a tévedés lényegességét úgy definiálja, hogy amennyiben a fél azt annak tartja, akkor az lényegesnek fog minősülni.

A forgalmi ügyleteknél megengedhetetlen az, hogy a tévedő fél saját szubjektív akaratelhatározásán múljék, hogy a tévedés lényeges-e vagy sem. Ez ugyanis aláásná a forgalom biztonságát és könnyen jogbizonytalanságot szülne.

Természetesen ez a tétel nem áll arra az esetre, ha ingyenes ügyletről van szó. Ebben az esetben ugyanis az akarat elv dominál és itt a tévedő fél döntheti el, hogy tévedése lényeges volt-e vagy sem. Itt ugyanis a másik fél érdekei – aki ellenszolgáltatást nem nyújt a tévedő fél szolgáltatásáért – nem érdemelnek olyan fokú jogvédelmet, mint a visszerthes szerződések körében.

Ugyancsak nem célszerű a tévedés lényegességét ahhoz kötni, hogy a másik, nem tévedő fél felismerte, vagy felismerhette azt, hogy a tévedő fél tévedése olyan lényeges volt, hogy anélkül a szerződést meg sem kötötte volna, vagy azt lényegesen eltérő tartalommal kötötte volna meg. Ebben az esetben ugyanis szintén egyoldalúan, valamelyik fél – jelen esetben a tévedésben nem lévő fél – megítélésén múlna a tévedés lényegessége.

Annak nincs akadály, hogy lényegesnek minősüljön a tévedés akkor, ha a felek mindegyike ezt annak tartotta és tévedésük nélkül a szerződést egyáltalán nem vagy nem olyan

⁴⁵ Lásd: PECL 4:103 Cikkely.

⁴⁶ Vö.: DCFR II.-7:201.

tartalommal kötötték volna meg, mint ahogy eredetileg azt szándékozták. Ebben az esetben ugyanis arról van szó, hogy a visszterhes szerződéseknél általában érdekkülönbözéssel bíró felek mindegyike az adott tévedést lényegesnek tartja, ezért az nyilvánvalóan annak fog minősülni és a szubjektivitás veszélyét is el lehet ezáltal kerülni. Nem mellesleg ez általában akkor fordul elő, ha mindkét fél ugyanazon tévedésben volt.

Még objektívabb alapokon áll a lényegesség megítélése akkor, ha azt a kereskedelmi forgalomra bízunk, és majd az dönti el, hogy az adott szerződési típusnál a tévedést lényegesnek tartja-e vagy sem. Ennek ellenkezőjét azonban lehetne igazolni kimentő bizonyítással: ha utóbb kiderül, hogy a tévedő fél akaratelhatározására mégsem bírt hatással a tévedése, akkor az mégis irreleváns lesz, függetlenül attól, hogy a kereskedelmi forgalom szerint lényegesnek minősülne.

Összefoglalóan az lenne üdvöztendő, ha a tévedés lényegessége kapcsán mind az akarat elv (a felek mindegyike lényegesnek véli a tévedést), mind pedig a nyilatkozati elv (a kereskedelmi forgalom általában lényegesnek véli a tévedést) érvényesülhetne.

2. § Kell-e a tévedés lényegességén felül az, hogy azt a másik fél okozza illetve arról a másik fél tudjon?

Az előzőekben láttuk, hogy a tévedés lényegessége minden modern jogrendszerben alapvető követelmény ahhoz, hogy a szerződést érvényteleníteni lehessen. A kérdés az, hogy szükséges-e ezen felül többletkövetelményként, hogy a tévedő féllel szerződő másik fél okozza a tévedést, illetve, ha nem ő okozza, akkor legalább tudjon róla vagy a kellő körültekintés tanúsítása mellett arról neki tudnia kelljen.

Itt nyilvánvalóan több alapelv feszül egymásnak, egyrészt a szerződés szabadságának és ezen belül is a szabad akaratelhatározásnak az elve, másrészt pedig a *pacta sunt servanda* elve, illetőleg a forgalom biztonságának a követelménye.

Az egyes jogrendszerek eltérő megoldásokat nyújtanak ebben a körben: míg a német⁴⁷ és a svájci jog⁴⁸ nem követeli meg a másik fél vonatkozásában, hogy ő okozza, illetve felismerje vagy felismerhesse a fél tévedését, addig az osztrák⁴⁹ és a magyar jog⁵⁰ igen.

Az angol-szász jog úgyszintén nem követeli meg, hogy a tévedést a másik fél okozza.

⁴⁷ Vö.: BGB: 119. § (1) és (2) bekezdéseit.

⁴⁸ Lásd: OR: 23-24. §-ait.

⁴⁹ Vö.: ABGB: 871. § (1) bekezdését.

⁵⁰ Lásd: Ptk. 210. § (1) bekezdését.

A német és a svájci jog megoldásai nyilvánvalóan az akarati teóriák hatására születtek, melyek mindenképp fölé helyezték a fél szerződéses akaratát. Ha az tévedés miatt hiányzott vagy téves volt, akkor a szerződés érvénytelen lett, függetlenül attól, hogy a másik fél okozta-e vagy felismerte, illetve felismerhette-e a fél tévedését.

A modern szerződési és üzleti életben, ahol a forgalom biztonságának a követelménye még magasabb szintű, ezen megoldás csak fenntartásokkal fogadható el. Álláspontom szerint a kérdés tiszta elméleti alapon történő eldöntéséhez élesen külön kell választani egymástól azt az esetet, amikor a fél illetve felek tévedése olyan nagyfokú, hogy a felek között nem jön létre szerződés, illetve azt, amikor a szerződés ugyan létrejön, de az tévedés miatt érvényteleníthető.

Ha a szerződés a felek közötti disszenzus, illetve nem akart szerződési nyilatkozat miatt létre sem jön, akkor álláspontom szerint irreleváns, hogy ezt a tévedést melyik fél okozta, illetve azt a másik (nem tévedő) fél felismerte vagy felismerhette-e.

Disszenzus esetén ugyanis nincs szerződés, így semmilyen szerződéses joghatás kiváltására nem lesz alkalmas az ügylet, és nem is az érvénytelenség jogkövetkezményei alkalmazandók rá, hanem legfeljebb a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint kell a feleknek egymással elszámolniuk, amennyiben történt teljesítés és az ellentételezés nélkül maradt.

Ráadásul a disszenzus leggyakrabban akkor fordul elő, ha mindkét fél ugyanabban a tévedésben van, így nyilvánvalóan értelmetlen azt vizsgálni, hogy a tévedést melyik fél okozta, illetve azt melyik fél ismerte vagy ismerhette fel. Szükségtelen is ennek tanulmányozása, hiszen ha mindkét fél ugyanabban a körülményben tévedett, akkor mindegyik fél „hibázott”, azaz mindegy, hogy a tévedést melyik fél okozta. Ennek csak akkor lenne jelentősége, ha csak az egyik fél tévedett volna.

Álláspontom szerint az egyáltalán nem akart szerződési nyilatkozat esetén sem lehet dogmatikailag igazolni, hogy a szerződés létre nem jöttének megállapításához szükségeltetne az, hogy a másik fél okozza a fél tévedését, vagy a másik fél felismerje, illetve felismerhesse azt, hogy a fél olyan nyilatkozatot tett, amelyet egyáltalán nem akart. Itt ugyanis a tényleges szerződési akarat hiányzik a félnél, és ez vezet a szerződés létre nem jöttéhez.

Abban az esetben azonban, ha a szerződés létrejön a felek között, mert a felek konszenzusa legalább a szerződés lényeges kérdéseiben megállapítható, akkor már egyértelmű, hogy vizsgálendő a téves nyilatkozat címzettjének a tudattartalma, legalábbis a forgalmi ügyleteknél feltétlenül.

Amennyiben ugyanis a tévedés lényegessége esetére minden további feltétel nélkül az ügyletek érvénytelensége megállapítást nyerne, ez részben aláásná a *pacta sunt servanda* elvét, részben pedig a forgalom biztonságát és ezáltal sértené a másik szerződő fél érdekeit.

A forgalmi ügyleteknél egyértelműnek tűnik, hogy azokban az esetekben, amikor csak az egyik fél van tévedésben és tévedése lényeges, akkor a másik fél legalább tudjon az ő tévedéséről, illetve azt ő okozza (nem szándékosan).

Itt tehát az akarati teóriák nem tarthatók tovább, és figyelemmel kell lenni a másik szerződő fél szerződéses érdekeire, a forgalom biztonságának követelményére és azon harmadik jóhiszemű személyek érdekeire, akik bíznak a szerződés érvényességében.

Amennyiben a szerződés ingyenes, akkor álláspontom szerint elegendő feltétel a tévedés lényegessége a szerződés érvénytelenségének megállapításához és ehhez felesleges annak további vizsgálata, hogy a fél tévedését a másik fél okozta-e vagy sem, illetve, hogy azt ő felismerte vagy felismerhette-e vagy sem. Itt ugyanis elsősorban az ingyenesen juttató fél érdekeit kell védelmezni az akarati elv alapján. Ha lényeges tévedésben volt a fél a szerződés vonatkozásában, és ráadásul ingyenes juttatásban részesítette a másik felet, akkor méltánytalan lenne, ha a tévedés lényegességén felül megkövetelnénk tőle azt is, hogy a tévedését a másik fél okozza, illetve felismerje.

Nem véletlen, hogy a magyar Ptk.⁵¹ – egyedülként az összes modern civil kódexek közül! – úgy rendelkezik, hogy ingyenes szerződés esetén tévedés, megtévesztés vagy fenyegetés címén akkor is meg lehet támadni a szerződést, ha e körülményeket a másik fél nem ismerhette fel.

Ahogy az ajándék visszakövetelésének szabályai⁵² és az ajándékozó kellékszavatossági felelőssége, továbbá az ajándéktárgyban okozott károkért való felelősség rendelkezései⁵³ alapján is láthatjuk, a jog sok esetben olyan extra lehetőséget illetve könnyítést nyújt az ingyenesen juttató fél számára, amelyet a visszterhes szerződéseknél a kölcsönösen szolgáltató felek nem élveznek.

Ugyancsak felesleges megkövetelni – a korábban írtak alapján – a kölcsönös tévedés esetén azt, hogy valamelyik fél okozza, illetve felismerhesse a másik fél tévedését.

3. § Tévedés, disszenzus: érvénytelen vagy nem létező szerződés?

⁵¹ Lásd: Ptk. 210. § (5) bekezdését.

⁵² Vö.: Ptk. 582. §

⁵³ Vö. Ptk. 581. § (1) bekezdését.

Amennyiben egy konkrét jogeset kapcsán a szerződés értelmezésével kapcsolatosan vita támad, akkor először azt kell eldönteni, hogy létrejött-e egyáltalán a felek között szerződés, illetve annak tartalma feltárható-e vagy sem.

Ha a felek között a szerződés lényeges elemei vonatkozásában nincs konszenzus és a szerződés tartalmát illetően nem lehet megállapítani, akkor a felek között egyáltalán nincs is szerződés.

A konszenzus hiányát eredményezheti a felek tévedése.

Nem véletlen, hogy már maga a nagy Ulpianus is arra a következtetésre jutott a híres D. 18. 1. 9 pr. Ulp. 28. Sab. forrása kapcsán, hogy: *emptio nulla est*, azaz nincs ügylet akkor, ha a felek a szerződés lényeges elemében, az adott esetben az ingatlanban nem tudtak megegyezésre jutni.

A disszenzus tanának megértéséhez fontos ismételtten felidézni Savigny munkásságának eredményeit, aki szerint a disszenzusnak az alábbi esetei lehetnek:⁵⁴

- divergencia lehet a fél belső szerződéses akarata és annak kinyilvánítása között. Ebben az esetben csak akkor érdemel védelmet a tévedő fél, ha a másik fél felismerte tévedését.
- a felek mindegyike azt nyilatkozta, amit akart, azonban mindegyikük másra gondolt. Ebben az esetben mindegyik fél a másik fél akaratnyilatkozatában téved és ez a disszenzus esete.

Azon esetekben tehát, ahol a felek csak látszólag jutottak konszenzusra a szerződés lényeges elemeiben, de valójában rejtett disszenzusban vannak, nem is beszélhetünk szerződésről.

Az osztrák jog szerint akkor van szó disszenzusról, ha a fél nyilatkozatát a másik fél másként értelmezi, ahogyan azt ő gondolta.

A BGB a 155. §-ban kifejezetten a megegyezés hiányaként definiálja a disszenzust. Akkor beszélhetünk erről, ha a felek csak látszólag kötnek szerződést, de a valóságban annak valamely lényeges pontjában nem egyeztek meg.

A Ptk. 205. § (1) bekezdése értelmében a szerződés létrejöttéhez a felek akaratának kölcsönös és egybehangzó kifejezése szükséges. Ennek hiányában a felek disszenzusban vannak, amely nyilvánvalóan azt eredményezi, hogy nem jön létre a felek között szerződés.

⁵⁴ SAVIGNY: id. m. 265.

Az angolszász jog még tovább megy és az egyébként a kontinentális jogok által hagyományosan tartalmi tévedésnek minősülő tévedési fajtákat is azzal a jogkövetkezsménnyel illeti, hogy a felek között – konszenzus hiányában – nem jött létre szerződés.

Fentiek alapján egyértelműen beigazolódtott, hogy amennyiben a tévedés olyan mértékű, hogy a felek konszenzusát kizárja, akkor az ügylet létre sem jön a felek között. Ebben az esetben a tévedés nem azt eredményezi, hogy a szerződés érvénytelen, hanem egyenesen azt, hogy nincs ügylet.

Ha mindehhez hozzávesszük azt az esetkört, amikor a fél téves akaratnyilatkozata tévcselekményeken (elírás, elvétel, eltévesztés stb.) alapul, akkor ezen eseteknél is eljuthatunk oda, hogy a felek között nincs szerződés, mert valamelyik félnek egyáltalán nem volt szerződési akarata, az teljességgel hiányzott.

SAVIGNY⁵⁵ volt az első a jogtudományban, aki arra jutott, hogy vannak olyan emberi nyilatkozatok, amikor tévedésből a fél olyan nyilatkozatot tesz, amelyet egyáltalán nem akart. Ezen akarat nélküli (*ohne wille*) nyilatkozatok szintén azt eredményezik, hogy a felek között nem jön létre szerződés, mert az egyik félnek teljességgel hiányzik a szerződéses akarata.

Az úgynevezett eltévesztésekről (*Verirrungen*) írt Brinz⁵⁶ is, aki megállapította: elszólások, elírások esetén nem lehet szó semmilyen szerződéses akaratról.

A német jog az úgynevezett nyilatkozási tévedés (*Erklärungsirrtum*) részének tartja az eltévesztéseket (*Irrungen*), az elszólásokat (*Versprächens*), az elírásokat (*Verschreibens*), továbbá az elhibázásokat, melléfogásokat (*Vergreifens*) is.

Ezekben az esetekben a tévedő fél automatikusan, gyakorlatilag akarat nélkül, tudattalanul cselekszik és ily módon nem is hibás az ügyleti akarata, hanem az gyakorlatilag nincs is.

Az osztrák jog – hasonlóan a némethez – szintén a nyilatkozási tévedés (*Erklärungsirrtum*) körében taglalja azon eseteket, amikor a nyilatkozat megtételekor történik a tévedés: a fél egyáltalán nem akart olyan tartalmú nyilatkozatot tenni, mint amelyet kinyilvánított. Az osztrák joggyakorlat ilyen esetnek tekinti azt, amikor valaki anélkül ír alá egy okiratot, hogy elolvasta volna annak tartalmát, illetve előre aláír egy kitöltetlen blankettát.

Az angol common law külön kategóriát állít fel a tévedésből aláírt okiratok körében, ez az ún. *non est factum*. A *House of Lords* a doktrínát odáig fejlesztette, hogy akkor lehetett a *non est factumra* való hivatkozás sikeres, ha a fél igazolta, hogy alapvető (*fundamental*) különbség volt az általa aláírni kívánt és valójában aláírt nyilatkozat között. Ha azonban a fél az aláírás

⁵⁵ Lásd: SAVIGNY: id.m. 258.

⁵⁶ BRINZ: *Lehrbuch der Pandekten*. IV. Band II, Erlangen 1892, 27., hivatkozik rá: Oebike: id. m. 48.

során gondatlan (*careless*) volt, akkor nem hivatkozhat érdemben arra, hogy mást kívánt nyilatkozni, mint amit aláírt.

Dogmatikailag könnyen megállapítható, hogy az akarat nélküli nyilatkozat nem akaratnyilatkozat, és ha már egyik fél tekintetében hiányzik az akaratnyilatkozat, akkor nem beszélhetünk szerződésről, mert utóbbinál mindkét fél kölcsönös és egybehangzó akaratnyilatkozata szükséges. Akaratnyilatkozat nélkül pedig nincs szerződés.

Mindezek alapján megcáfolást nyert az a tankönyvi tétel, hogy a tévedés csak és kizárólag érvénytelenségi ok lenne, sok esetben (disszenzus, akarat nélküli nyilatkozatok: elírás, elvétel, tévedésből aláírt okiratok) ugyanis az a szerződés létre nem jöttét eredményezi.

4. § Tévedés és felróhatóság: szükséges-e, hogy a fél tévedése menthető legyen?

Az általam vizsgált római jogi jogesetek egyikében sem találok olyan megállapítással, amely megkövetelte volna a tévedő féltől, hogy tévedése neki menthető, fel nem róható legyen. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy esetlegesen egy-egy jogesetben⁵⁷ ne találhatnánk erre vonatkozó utalást, azonban az szinte bizonyossággal kizárható, hogy általános érvénnyel olyan jogtételt a római jog nem követelt meg, hogy a fél tévedésének menthetőnek kellene lennie.

A középkori jogtudomány neves képviselői közül elsőként GUNDLING⁵⁸ volt az, aki a szerződéses kötelezettségtől való szabadulás előfeltételéül szabta, hogy a tévedés menthető, azaz: „*invincibilis*” legyen. Ha a fél tévedése számára felróható, akkor a szerződés változatlanul érvényes marad és a tévedő felet terheli a szerződésből fakadó kötelezettségek teljesítése.

RICHELMANN⁵⁹ egyértelmű követelményként írta elő a tévedés körében azt, hogy annak a tévedő fél számára menthetőnek kell lennie.

MÜHLENBRUCH⁶⁰ finomította Richelmann nézeteit a felróhatóság kapcsán, azonban – tévesen – azt a megállapítást tette, hogy a római jog általában megkövetelte, hogy a tévedés vétlen legyen.

⁵⁷ Lásd: D. 22. 6. 9. 2, D. 41. 10. 5. 1

⁵⁸ Lásd: GUNDLING: *Gundlingiana*, 33. Stück: „*Die Schwere Lehre von dem Irrtum in der Rechtsgelahrtheit*”, Halle 1724. 228., hivatkozik rá: OEBIKE: *id. m.* 11.

⁵⁹ RICHELMANN: *Der Einfluss dess Irrthums auf Verträge*. Hannover 1837. 15., hivatkozik rá: OEBIKE: *id. m.* 27-28.

⁶⁰ MÜHLENBRUCH: *Ueber iuris et facti ignorantia und deren Einfluss auf Rechtsverhältnisse*, Arch. f. civ. Praxis. Band II, 1828, 379. hivatkozik rá: OEBIKE: *id. m.* 28., 17. lábjegyzet.

Savigny⁶¹ is nélkülözhetetlennek tartotta az ún. valódi tévedések körében azt, hogy a tévedés menthető legyen

IHERING⁶² egész tévedési rendszerét a *culpa in contrahendo*-tanra alapította és kártérítési kötelezettséget rótt a tévedő fél terhére, amennyiben tévedése neki felróható volt.

A nyilatkozati elméletek képviselői egységesen azt vallották, hogy a tévedés kérdése független a felróhatóságtól, a felet nyilatkozata mindenképpen köti, függetlenül attól, hogy tévedése számára felróható volt-e vagy sem.

A BGB első szövegváltozata⁶³ úgy rendelkezett, hogy a semmis akaratnyilatkozat érvényes marad, ha a tévedés a tévedő fél súlyos gondatlanságából fakad, ha pedig magatartása nem súlyosan gondatlan ugyan, de számára a tévedés mégiscsak felróható, akkor a szerződés semmis, de a másik fél felé kártérítéssel tartozik.

Abban az esetben azonban, ha a másik fél a tévedő fél tévedését ismerte, vagy azt legalább ismernie kellett volna, a tévedő fél érvénytelenítheti az ügyletet még abban az esetben is, ha számára a tévedése – akár súlyos gondatlanságból is – felróható volt.

A fenti rendelkezések WINDSCHEID és Savigny tanításán alapultak.

A BGB-Tervezetének ezen megoldását többen támadták, legfőképpen GIERKE,⁶⁴ aki azzal érvelt, hogy egy polgári törvénykönyv szellemiségétől messze kell, hogy álljon a szankciós, punitív szemlélet.

Gierke nézetei végül is diadalmaskodtak, és a BGB végleges szövegéből⁶⁵ kikerült az első szövegtervezetnek a felróhatóság kapcsán kialakított koncepciója. Ebből következően nem szükségeltett a szerződés tévedés miatti érvénytelenségének megállapításához az, hogy a tévedő fél tévedése menthető legyen.

Ennek ellentételezésekként azonban a BGB úgy rendelkezik,⁶⁶ hogy amennyiben a szerződés tévedés miatt érvénytelen lesz, akkor – a *negativ interesse* erejéig – a tévedő fél kártérítési kötelezettséggel bír, nem csak a vele szerződő fél felé, hanem minden más, olyan harmadik személy irányába is, akik bíztak a szerződés érvényességében. Ráadásul ez a kártérítési kötelezettség a fél felróhatóságától független, objektív alapokon nyugszik. Megítéléséhez csak az szükséges, hogy a szerződés tévedés miatti érvénytelenségét

⁶¹ Lásd: SAVIGNY: id.m. 440.

⁶² IHERING: *Culpa in contrahendo oder Schadenersatz bei nichtigen oder nicht zur Perfektion gelangten Verträgen*. Iherings Jahrbuch, Band IV, 52., hivatkozik rá: OEBIKE: id. m. 44-45.

⁶³ Lásd: BGB-Tervezet 99.§-át.

⁶⁴ OTTO VON GIERKE: *Der Entwurf eines bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich*, Leipzig 1889, 165., hivatkozik rá: OEBIKE: id. m. 75., 77. lábjegyzet.

⁶⁵ Vö.: BGB 119. § (1) és (2) bekezdéseit.

⁶⁶ Lásd: BGB 122.§ (1) bekezdését.

megállapítsa a bíróság és a másik félnek, illetőleg a harmadik személynek kára merüljön fel amiatt, hogy bíztak a szerződés érvényességében.

Ezen kártérítési kötelezettség alól csak akkor mentesülhet a tévedő fél, ha bebizonyosodik, hogy a károsult a tévedését ismerte, vagy azt ismerhette volna, illetve azt neki felróható okból nem ismerte,⁶⁷ vagy a tévedést egyenesen ő okozta.

Az ABGB első, eredeti szövege úgy rendelkezett, hogy ha a félnek felróható a tévedése, akkor a szerződés érvényes marad, kivéve, ha a másik félnek a tévedést a körülményekből következően nyilvánvalóan fel kellett volna ismernie.⁶⁸

A későbbi ABGB-módosítások következtében ez a jogszabályi rendelkezés kikerült az ABGB hatályos normaszövegéből, és a tévedés vétlenségét nem követeli meg az osztrák joggyakorlat sem.

A svájci OR kifejezetten nem írja elő követelményként a tévedés menthetőségét, azonban van egy olyan passzusa,⁶⁹ melynek értelmében tilos a tévedésre való hivatkozás, ha az a *Treu und Glauben* elvébe ütközne. Ha a fél tévedését saját gondatlanságának köszönheti, és a bíróság a szerződést érvénytelennek nyilvánítja tévedés miatt, akkor a felet kártérítési kötelezettség terheli a *negatív interesse* erejéig a vele szerződő féllel szemben, kivéve, ha a másik fél a tévedését ismerte vagy ismernie kellett volna.⁷⁰

Az angolszász jogban a tévedés felróhatóságának kérdése nem nagyon merült fel, csak az ún. *non est factum* tévedési kategóriájánál, először ott is csak a forgatható értékpapírok kapcsán. Ennek értelmében a félnek nem elegendő azt bizonyítania, hogy diszkrepancia van ügyleti akarata és azon nyilatkozata között, amelyet írásba foglalt, hanem azt is igazolnia kell, hogy saját tévedése tekintetében nem terheli gondatlanság.

Az eredetileg a forgatható értékpapírok körében kifejtett fenti alapelvet később a *House of Lords* az összes *non est factum*-kifogásra kiterjesztette a *Saunders v. Anglia Building Society*⁷¹ ügy tárgyában kifejtett ítéletével. Ezen döntését azzal magyarázta a *House of Lords*, hogy az általános ősi jogelv alapján senki nem szerezhet előnyöket saját felróható magatartása eredményeképpen.

Sem a korabeli magyar magánjogi jogtudomány, sem a magánjogi törvénytervezeteink nem követelték meg *expressis verbis* azt, hogy a tévedés menthető legyen. Ennek ellenére a

⁶⁷ Vö.: BGB 122. § (2) bekezdését.

⁶⁸ Lásd: az ABGB eredeti, 876. §-át.

⁶⁹ Vö.: OR 25. §-át.

⁷⁰ Lásd: OR 26. §-át.

⁷¹ (1971) A. C. 1004.

korabeli magyar magánjogi bírói joggyakorlat egységes volt a tekintetben, hogy a tévedés nem lehetett felróható a tévedő fél számára.

A jelenleg hatályos Ptk. nem állítja feltételül a tévedésre való hivatkozás kapcsán annak menthetőségét, azonban van olyan bírósági eseti döntés, amely megköveteli a tévedő fél javára tévedésének menthetőségét, arra való hivatkozással, hogy saját felróható magatartására illetéktelen előnyök szerzése végett senki nem hivatkozhat.

A modern európai kódexek rendelkezéseihez képest érdekes módon – talán egyfajta visszalépésként – az európai uniós normaszöveg-tervezetek mindegyike, kivétel nélkül megköveteli azt, hogy a tévedés a fél oldaláról nézve menthető legyen:

- a PICC úgy rendelkezik, hogy nem érvénytelenítheti a szerződést a fél akkor, ha a tévedését saját súlyos hanyagsága okozta.
- a PECL szerint a fél nem hivatkozhat érdemben tévedésére, ha az a körülményekből következően számára nem menthető.⁷²
- a PECL szabályozásával gyakorlatilag szó szerint megegyezően rendelkezik a DCFR.⁷³

Álláspontom szerint az európai uniós tervezetek szabályai némiképp visszalépést jelentenek a tévedés menthetősége kapcsán a modern polgári kódexek hatályos jogszabályi rendelkezéseihez képest.

Nézetem szerint a tévedés vonatkozásában bőven elegendő a forgalmi ügyletek körében az az alapvető két feltétel, hogy a tévedés lényeges legyen, illetve azt a másik fél okozza, vagy felismerje. Itt álláspontom szerint egyrészt túlságosan leszűkítik az uniós szövegtervezetek a tévedésre való hivatkozás lehetőségét, másrészt dogmatikailag sem tartom helyesnek a tévedés fogalmát a fel nem róhatósághoz, véltenséghez kötni.

A tévedés vonatkozásában lehet jogi relevanciája a tévedő fél felróhatóságának, de csak annyiban, hogy az kártérítési kötelezettséget eredményezzen a negatív interesse erejéig a terhére. Azon már lehet vitatkozni, hogy ehhez feltétlenül szükségeltessen-e a felróhatóság a tévedő fél részéről (mint pl. a magyar és a svájci jog megoldásai alapján), vagy objektív alapokon kell, hogy állják (ahogyan azt a német jog szabályozza).

A tévedés menthetőségének kérdését azonban semmiképpen nem lehet és nem is szabad a tévedés alapvető feltételül szabni, már csak azért sem, mert azon esetekben, ahol a tévedés

⁷² Lásd: PECL 4:103 Cikkely (2) bekezdés (a) pontját.

⁷³ Vö.: DCFR II-7:201/(2)/(a) pontját.

kizárja a felek közötti konszenzust és ezáltal a szerződés létre nem jöttét eredményezi, ott álláspontom szerint szóba sem jöhet a felróhatóság kérdésének vizsgálata.

Ugyancsak méltánytalan eredményt szülne az a helyzet, ha a tévedő fél saját felróható tévedése miatt nem hivatkozhatna érdemben a tévedésre, míg párhuzamosan a másik fél okozná a tévedését, illetve a másik fél azt felismerné, és nem szólna arról a tévedőnek.

Azzal egyet kell érteni, hogy nyilvánvalóan meg kell akadályozni, hogy a tévedő fél illetéktelen előnyök szerzése vagy a kötelemtől való szabadulása érdekében ne hivatkozhasson saját felróható tévedésére, azonban ennek nem az a módja, hogy a tévedés általános feltételül szabjuk annak véltenségét.

Csak úgy tudnám elképzelni a tévedés és annak felróhatóságának szabályozását, ha:

- a tévedés csak és kizárólag a tévedő fél súlyos gondatlanságára vezethető vissza és
- a tévedő fél saját felróható magatartására (tévedésére) való hivatkozással illetéktelen előnyt kívánna a maga javára és a vele szerződő fél terhére kovácsolni.

Minden egyéb esetben álláspontom szerint elegendő az általános vagy speciális kártérítési klauzulák alkalmazásával a tévedő felet arra kötelezni, hogy a vele szerződő és/vagy a szerződés érvényességében bízó harmadik személyek számára okozott károkat megtérítse a *negatív interesse* erejéig.

2. Az értekezés tudományos eredményeinek alkalmazhatósága

Az előző pontban ismertetett és a dolgozat egészéből fakadó tudományos végkövetkeztetéseknek külön aktualitását és konkrét alkalmazhatóságát nyújtja az a körülmény, hogy jelenleg is folyik a Ptk. újrakodifikálása.

A közelmúltban napvilágot látott a Kodifikációs Főbizottságnak az Új Polgári Törvénykönyvről szóló javaslata.⁷⁴ A tervezet szerint a tévedésre vonatkozó normaszöveg az alábbiak szerint szól:

6:91.§ [Tévedés]

⁷⁴ *Új Polgári Törvénykönyv* – A Kodifikációs Főbizottság javaslata, Budapest, 2012, melyet a Polgári Jogi Kodifikációs Főbizottság 2011. december 16-i ülésén fogadott el (a továbbiakban: Új Polgári Törvénykönyv).

- (1) *„Aki a szerződés megkötésekor valamely lényeges körülmény tekintetében tévedésben volt, a szerződési jognyilatkozatát megtámadhatja, ha tévedését a másik fél okozta vagy felismerhette. Lényeges körülményre vonatkozik a tévedés akkor, ha annak ismeretében a fél nem vagy más tartalommal kötötte volna meg a szerződést.*
- (2) *Nem támadhatja meg a szerződést az, aki a tévedést felismerhette vagy a tévedés kockázatát vállalta.*
- (3) *Ha a felek a szerződéskötéskor lényeges kérdésben ugyanabban a téves feltevésben voltak, a szerződést bármelyikük megtámadhatja.”*

Az Új Polgári Törvénykönyv fent citált szövegtervezete örvendetes módon visszatért a korábbi magánjogi tervezetek azon törekvéséhez, hogy definiálja a lényeges tévedés fogalmát. Sajnos a fogalom meghatározás nem a legsikerültebb lett, ugyanis a tévedés lényegességét kizárólag szubjektív szempontok alapján bírálja el, méghozzá a tévedő fél nézőpontjából.

Így gyakorlatilag a jogalkotó a tévedő fél szubjektumára bízta azt, hogy eldöljék, a tévedése lényeges-e vagy sem, ugyanis ha ő úgy nyilatkozik, hogy a valóság ismeretében egyáltalán nem vagy más tartalommal kötötte volna meg a szerződést, akkor tévedése lényeges lesz. Nem nehéz elképzelni, hogy egy konkrét perbeli jogvitában a fél (akit jogi képviselője esetlegesen kellően felkészített) miként fog nyilatkozni ebben a kérdéskörben, főként, ha azt nézzük, hogy az ilyen tartalmú nyilatkozatot alapvetően érdekében áll megtennie.

Természetesen a fél feltehető akarata körében vizsgálhatók egyéb más, objektívabb szempontok is, úgy, mint a szerződéskötés körülményei, a felek korábbi nyilatkozatai stb., de azért a döntő a tévedés szempontjából mégis csak a szerződést támadó fél perbeli nyilatkozata lesz. Ez alapján viszont kissé könnyelműnek tűnik a jogalkotó azon megoldása, amellyel gyakorlatilag a fél szubjektív nyilatkozatához köti a tévedés lényegességének eldöntését.

Megjegyzendő, hogy a hasonló megoldást 112 évvel ezelőtt alkalmazó BGB – amelynek tartalmára az akarati elméletek még nagyban hatottak – maga sem kizárólag aszerint határozta meg a tévedés lényegességét, hogy anélkül a fél nem kötötte volna meg az ügyletet. A BGB csak a tévedés főszabálya (119.§ (1) bekezdés) körében rendelkezik így, viszont a másik fél személyében és a szerződéses tárgy tulajdonságában való tévedésnél úgy fogalmaz, hogy az csak akkor lesz lényeges, ha az a forgalom szempontjából is lényegesnek minősül (BGB 119.§ (2) bekezdés).

Ha ehhez még hozzávesszük, hogy a korabeli magyar magánjogi tervezetek döntően a közfelfogásra bízták annak megítélését, hogy a tévedés lényeges-e vagy sem, akkor belátható,

hogy történelmi hagyományok sem indokolják a tévedés lényegességének szubjektív alapokon történő meghatározását.

A másik nóvum az Új Polgári Törvénykönyv szövegtervezetében az a kizáró szabály, melynek értelmében nem támadhatja meg tévedésre való hivatkozással a szerződést az, aki a tévedését felismerhette vagy a tévedés kockázatát vállalta.

E körben le kell szögezni azt a tény, hogy a tévedés – természetéből fakadóan – a tévedő által soha fel nem ismert, mert ha azt felismerné, nem lenne tévedésben. Természetszerűleg előfordulhat, hogy a megfelelő, kellő gondosság tanusításával a fél nem tévedett volna, azonban ez nem azonos azzal, hogy a tévedését felismerhette volna.

Nem tartom helyénvalónak a tévedésre való hivatkozás *ab ovo* történő kizárását pusztán azon körülmény miatt, hogy esetlegesen a tévedő fél nem kellő körültekintéssel járt el az ügyletkötés során. Nem véletlen, hogy az 1900. január 1-én hatályba lépett BGB is szakított a Törvényelőkészítő Bizottság ilyen irányú, korábbi javaslatával.

Ami pedig a tévedés kockázatának a felvállalását illeti, nem egészen világos, hogy a jogalkotó itt mire gondol. Minden forgalmi ügyletnek van egyfajta kockázata, amelyben történő esetleges tévedés eleve kívül esik a megtámadás hatókörén, mint olyan rejtett indok, amely a szerződés érvényessége szempontjából közömbös.

Ha az ügyleti kockázat a szerződés tartalmának része, mint *implied term* és a felek *expressis verbis* kizárnák az ügyletben az e körben való tévedésre történő hivatkozás lehetőségét, akkor esetlegesen értelmet nyerhet a jogalkotói szándék. Kérdés, hogy megköti-e ilyen tartalommal – azaz gyakorlatilag joglemondással terhelt – az érintett fél a szerződést. Nyilvánvalóan nem lesz gyakori az ilyen tartalmú klauzula alkalmazása.

Ugyancsak nóvum az Új Polgári Törvénykönyv javaslatában az a tény, hogy a tervezet szakít azon haladónak tekinthető szabályozással, amely megengedi a jogban való tévedésre történő hivatkozást. Ez a gyökeres változás annak fényében még szembetűnőbb, hogy az első Javaslat a fogyasztói szerződések körében a jogban való tévedésre hivatkozást még tágabb körben engedte volna meg, mint az eredeti normaszöveg.

Miután rendkívül körülhatárolt a jogban való tévedésre történő hivatkozás feltételrendszere és amúgy is csekély számú jogesetet produkált mindezidáig a témában a judikatúra, ezért nem látom indokát a teljes körű kirekesztésnek.

Felmerül a kérdés, hogy érdemes-e a tévedés körében az új Ptk.-ban módosításokat eszközölni vagy változatlan tartalommal nyerjen szabályozást a jogintézmény?

Radikális módosítások semmiképpen sem szükségesek. A Ptk. ezen része kiállta az idő próbáját, mivel megfelelően leképezte a korábbi magánjogi tervezetek szabályait ill. a

magánjogi bírói joggyakorlatot. Kódexünk – az ABGB-hez hasonlóan – a forgalmi ügyleteknél csak akkor engedi meg a tévedésre való hivatkozást, ha azt a másik fél okozta vagy felismerhette. Nem látom értelmét ezen szabály megváltoztatásának, ugyanis a forgalmi viszonyok között mindkét fél érdekeit figyelembe kell venni, a nyilatkozási elvnek kell dominálnia, nem pedig az akarati elv szerinti értelmezésnek. Jelentős hátrányt szenvedhetne a másik fél, ha a tévedő tévedésére való hivatkozással szabadulhatna az ügyletből fakadó kötelezettségeinek teljesítése alól. Ez a megoldás alááshatná a *pacta sunt servanda* és a forgalom biztonságának elvét. Ugyanakkor bizonyos változtatások mindenképpen szükségeltetnek, amelyek elősegíthetik az egyértelműbb és beláthatóbb jogalkalmazást, a jogbiztonság követelményének érvényesülését.

A jelenleg hatályos Ptk.-beli szabályozással kapcsolatosan az alábbi kritikai észrevételek fogalmazhatók meg:

- A Ptk. 210. § (1) bek. egyértelműen megtámadási okként szabályozza a tévedést, ami abban az értelemben elfogadható, hogy nyilvánvalóan nem semmisségről van szó. Ha viszont azt nézzük, hogy – az eddig kifejtettek alapján – a tévedés olyan fokú is lehet, hogy a felek disszenzusát eredményezi, akkor itt a tévedés egyenesen az ügylet létre nem jöttére vezet. Erre vonatkozóan azonban szabályozást a Ptk. nem tartalmaz, és a Ptk. 205. § (2) bek. sem rendelkezik arról, hogy mi van abban az esetben, ha nem jön létre a felek között szerződés. Álláspontom szerint ekkor a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint kell a feleknek egymással elszámolni, ha esetleg történt teljesítés a létre sem jött ügylet alapján.
- A Ptk. 210. § (1) bek. azt mondja ki, hogy a szerződés akkor támadható meg, ha a tévedés lényeges körülményre vonatkozott, ugyanakkor nem adja meg a lényeges körülmény törvényi definícióját, hanem azt a bírói gyakorlatra bízta.

Álláspontom szerint könnyen jogbizonytalansághoz vezethet, ha csak és kizárólag a bírói gyakorlatra bízánk annak megítélését, hogy mi minősül lényeges tévedésnek. Egyetértek azzal, hogy a tévedés lényegessége mindig a konkrét eset adott, egyedi körülményeitől függ, azonban így is érdemes lenne támpontokat kínálni a joggyakorlatnak – törvényi szabályozás útján – a jogbiztonság elősegítése érdekében. Nem véletlen, hogy az összes, általam elemzett külföldi kódex – BGB, ABGB, OR – definiálja a tévedés lényegességének fogalmát, és kivétel nélkül meghatározták azt a korábbi magyar magánjogi törvénytervezetek is.

- A Ptk. 210. § (3) bek. nem rendelkezik a közös tévedés esetében arról, hogy a téves feltevésnek lényegesnek kellene minősülnie, annak ellenére, hogy a jogirodalom és a bírói gyakorlat ezt kifejezetten megköveteli.

- Az indokbeli tévedésre utaló Ptk. 207. § (5) bek. rendszertanilag nem a megfelelő helyen van, azt célszerűbb lenne a tévedés körében szabályozni.

Mindezek alapján – *de lege ferenda* – az alábbi javaslatom van a Ptk. hatályos szövegének megreformálására (az általam javasolt módosítások vastagon szedettek):

210. § (1) Aki a szerződés megkötésekor valamely lényeges körülmény tekintetében tévedésben volt, a szerződési nyilatkozatát megtámadhatja, ha tévedését a másik fél okozta vagy felismerhette. **Lényeges körülményre vonatkozik a tévedés akkor, ha:**

- a) **azt a felek mindegyike annak tartotta és anélkül a szerződést egyáltalán nem vagy lényegesen más tartalommal kötötték volna meg; vagy**
- b) **azt a kereskedelmi forgalom az adott szerződési típusnál lényegesnek tartja, kivéve, ha a tévedő fél akaratelhatározását ez nem befolyásolta.**

(2) Jogi kérdésben való tévedés címén a szerződési nyilatkozatot akkor lehet megtámadni, ha a tévedés lényeges volt, és munkakörében eljáró jogi szakértő a feleknek együttesen adott a jogszabályok tartalmára nézve nyilvánvalóan téves tájékoztatást.

(3) Ha a felek a szerződéskötéskor ugyanabban a **lényeges** téves feltevésben voltak, a szerződést bármelyikük megtámadhatja.

(5) Ingyenes szerződés esetében **lényeges** tévedés, megtévesztés vagy fenyegetés címén a szerződést akkor is meg lehet támadni, ha e körülményeket a másik fél nem ismerhette fel.

(6) **A felek titkos fenntartása vagy rejtett indoka a szerződés érvényessége szempontjából közömbös.**

IV. A SZERZŐ PUBLIKÁCIÓI A KUTATÁS TÁRGYÁBAN

1. Menyhárt Ádám: *A szerződéses érvénytelenségi okok Ptk.-beli rendszeréről – a Ptk. legújabb kodifikációjának margójára*, Magyar Jog, 1999/9. 546-552., Budapest, 1999.
2. Menyhárt Ádám: *A tévedés fogalma és kategorizálása az angol szerződési jogban*, Magyar Jog, 2003/7. 424.-432., Budapest, 2003.
3. Menyhárt Ádám: *Az error in corpore a római jogban*, in.: *Jogtudományi Közlöny*, 2012 LXVII. évfolyam 1. szám, 35-40., Budapest, 2012.
4. Menyhárt Ádám: *A tévedés fogalma és kategóriái a német polgári jogban a Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) és a bírói gyakorlat alapján*, megjelenés alatt a *Jog – Állam – Politika* című folyóiratban.